

חינוך ולדורף – עקרונות וישומים

נכתב על-ידי מורי בית הספר ולדורף הרדוף, סתיו 2000

ראשי פרקים:

- א. מבוא - עמוד 2
- ב. יסודות חינוך ולדורף – עמוד 3
- ג. בתי-הספר ולדורף בארץ – עמוד 7
- ד. ניהול ביה"ס ועבודת המורים – עמוד 9
- ה. עבודה עם הורים, מעורבות הורים – עמוד 12
- ו. כמה צדדים מעשיים – עמוד 15:
 1. סדר היום ותקופות הלימוד
 2. מחברות התקופה
 3. האומנות
 4. חינוך מיוחד, מדיניות השילוב
 5. שפות זרות
 6. טכנולוגיה
 7. שירים אישיים
 8. מלאכות היד
- ז. מחיי הכיתה כמה דוגמאות למתודות ההוראה – עמוד 29
- ח. הערכה בחינוך ולדורף – עמוד 35
- ט. סמכות וחופש, דמוקרטיה בחינוך – עמוד 33
- י. הכשרת מורים ברוח חינוך ולדורף – סמינר המורים – עמוד 38
- י"א. כמה צדדים טכניים – עמוד 40
- י"ב. אנשים שונים על חינוך ולדורף – עמוד 43
- י"ג. תלמידים בתיכון (בי"ס הרדוף) אודות בית הספר – עמוד 44
- י"ד. דקלומים ושירים מעבודות התלמידים – עמוד 47

מבוא

הדברים שיובאו לעיל מנסים להציג את חינוך ולדורף כפי שהוא התפתח ומיושם בבתי הספר ולדורף בארץ (ירושלים, טבעון והרדוף). הדברים נכתבו על-ידי מורי בית הספר ולדורף הרדוף, מתוך עבודתם המעשית והעיונית ומתוך זווית ראייתם הם את הדברים.

למעשה, זהו מעין חלון לבתי הספר ולדורף בארץ. דרך כמה נקודות מבט נעשה ניסיון לתאר את העשייה החינוכית המתרחשת בתחומי בתי ספר ולדורף בארץ על צדדיה השונים והמגוונים.

על מנת לחוש באמת את הנעשה בבתי הספר יש לבקר בהם, ולהיות בדרך זו או אחרת חלק מההתהוות החינוכית המתרחשת בין כתליהם. התהוות חינוכית זו, נרקמת בין אדם לאדם, בין מורה לילד, בין הילדים ובין עצמם, בין המורים וכו'. המילים הכתובות מנסות להעביר חלק, פיסה אחת מתוך הוויה חינוכית שלמה ומקיפה.

יש בדברים ניסיון, לשלב בין המחשבה החינוכית העומדת בבסיס חינוך ולדורף, לבין תאור של צדדים שונים של חיי בית-הספר. שילוב זה הביא למספר פשרות, הן בהעמקת הצד הרעיוני של חינוך ולדורף, והן בהצגת המעשה החינוכי.

אנו מקווים שמילים אלו יתרמו להבנה ולהכרת בתי הספר ולדורף בארץ.

יסודות חינוך ולדורף

חינוך ולדורף נוסד בתחילת המאה על-ידי המחנך, הפילוסוף והוגה הדעות רודולף שטיינר (1861-1925). בית-הספר הראשון הוקם כבית-ספר לילדי פועלים במפעל "ולדורף-אסטוריה" בעיר שטוטגרט שבגרמניה, בעקבות פנייה אל שטיינר מצד בעל המפעל. הוא ביקשו להקים בית-ספר ברוח רעיונותיו עבור ילדי הפועלים. מאז צמחה תנועת בתי-ספר ולדורף מאד, וכיום קיימים מאות בתי-ספר ברוח חינוך ולדורף ברחבי העולם כולו. בית-הספר ולדורף בהרדוף היה המוסד החינוכי הראשון בארץ, המנסה ליישם דרך חינוכית זו במסורת היהודית ובתרבות של ארץ ישראל. אליו הצטרפו לאחר כמה שנים בית הספר ולדורף בירושלים – "אדם", ובית הספר ולדורף בטבעון – "שקד".

חינוך ולדורף שם במרכז תפיסתו החינוכית את **הפסיכולוגיה ההתפתחותית** של רודולף שטיינר. פסיכולוגיה התפתחותית זו- שבקווייה העיקריים דומה מאד לתפיסות ההתפתחותיות המרכזיות בחינוך, של פיזה, אריקסון וקולברג לדוגמא, רואה את הילד קודם כל כישות מתפתחת, ואת הילדות כפרק זמן משמעותי ובעל ערך לשם עצמו. הילדות נתפסת כתקופה של בשילה, של צמיחה פנימית ושל לידה הדרגתית של כשרים, איכויות והבנות.

לאור פסיכולוגיה התפתחותית זו, נתפס הילד כישות בהתהוות וצמיחה אלי הבגרות, ולא כמבוגר קטן. חינוך ולדורף אינו שואל מה יש ללמד בתחום ידע זה או אחר, אלא איך ללמד בהתאם להתפתחות הספציפית של ילד מסוים וקבוצת בני גילו. כל המערכת החינוכית סביב הילד בחינוך ולדורף מנסה להתכוון לשאלה זו. תוכניות הלימודים, המתודות ודרכי הלימוד, הגישה לילד, האווירה הלימודית, סביבת הלימוד וכל שאר האלמנטים של חיי בית-הספר מכוונים לתת מעין תשובה לשלב ההתפתחותי בו נמצאים הילדים.

לאור האמור לעיל, מובן שבחינוך ולדורף רואים קוים התפתחותיים משותפים לכל ילד באשר הוא, שלבים מסוימים של התפתחות במישורים שונים שניתן להכלילם עבור רוב הילדים. שלבי התפתחות כוללניים אלו משמשים כבסיס להבנה, התעמקות וטיפול של כל ילד וילד עובדים. את שלבי ההתפתחות העיקריים, שמשמשים בסיס לעבודה החינוכית בדרך זו ניתן לתאר בצורה הבאה:

שלב הילדות המוקדמת, מהלידה ועד גיל הבשלות לבית-הספר.

בגיל זה מרוכזת התפתחותו של התינוק, ואחר-כך של הילד הרך, בעיקר במישור הגופני פיזי. מכלול ישותו של הילד מכוון לצמיחה, גדילה וטיפול של הגוף וכל הקשור בכך. שאר האיכויות האנושיות נבנות ומתפתחות מתוך קשרן לגופניות. היכולות הקוגניטיביות, הרגש והמוסר עדיין קשורים לגמרי לגופניות, נשענים עליה ונבנים מתוכה. ככל שהגוף, התנועה, חווית המרחב והחושים יתפתחו בצורה ההרמונית והשלמה ביותר, כך יתפתחו אחר-כך שאר יכולות וכשרי האדם לצורתם היפה ביותר.

לכן מתרכז המאמץ בחינוך ולדורף בתקופה זו בעיקר בטיפול צדדי הגופניים של הילד, וזאת במובן הרחב ביותר: חוויות החושים, התנועה, שיווי המשקל, יכולות החיקוי הגופני וכל מה שקשור לחוויה הגופנית. אלה, זוכים להתייחסות הרצינית, העקבית והממושכת ביותר.

בגן העובד ברוח חינוך ולדורף שמים את הדגש קודם כל על חינוך זה של צדדי הגופניים-פיזיים של הילד. במשחק, בשיר, באומנויות השונות, במשחקי יצירה וחקיקוי, בחוויות חושים מגוונות מנסים לחזק ולעודד איכויות אלה. הילדים קודם

חינוך ולדורף רקע וישומים

כל עושים. בחיקוי ומשחק של עבודות האדם נבנה בצורה היפה וההרמונית ביותר מערך גופו ונפשו של הילד הרך.

חינוך אינטלקטואלי מוקדם, ניסיון לפתח בצורה ישירה ומכוונת יכולות רציונאליות בגיל זה רק יפגעו בבסיס הגופני, שבהתפתחות נכונה ואיטית ייתן בבוא הזמן את הקרקע הטובה ביותר ליכולות אלו עצמן.

שלב בית-הספר היסודי ועד גיל ההתבגרות

בגיל זה, בערך בין השנים שש עד ארבע-עשרה בונה הילד את עולם הרגש והחווייה, את עולמו הפנימי שלו. מרכז ההתפתחות נמצא בבניה, עצוב וטיפוח של עולם פנימי זה. כמובן שאיכויות נוספות מתפתחות במקביל, החשיבה, המודעות העצמית ועוד, אולם אלו מתעצבות מתוך ובקשר, קודם כל, עם ההתפתחות הרגשית-חוויתית של הילד.

דבר זה מוצא את ביטויו בחינוך ולדורף בכך, שבבית-הספר היסודי-כיתות א' עד ו', ז' – מכוונים את התלמידים קודם כל למישור זה של ישותם. הכוונה היא ליצור מערכת, שתטפח, תדגיש ותעודד את התפתחות עולם הרגש והחווייה הפנימית של הילד. הידע כשלעצמו, איסוף האינפורמציה, האימון השכלי והלמידה המופשטת מפנים מקומם בחינוך זה לטובת לימוד מלא חוויות ויצירתיות, שקשור לעולמו הפנימי של הילד, ולליווי אינטנסיבי וחם של כל ילד וילד.

האומנות משמשת ככלי הטוב ביותר ללימוד בגיל זה. מטבעה היא פונה לרגש ולחווייה ומעצבת אותם. חינוך ולדורף בבית-הספר היסודי הנו קודם כל חינוך אומנותי. כל מקצוע ומקצוע נלמד באופן האומנותי ביותר, ושיעורי האומנות אינם נלמדים לאחר השיעורים העיוניים אלא כחלק מהם, כך שכל שיעור ושיעור הופך לחוויה אומנותית יוצרת. **אומנות שהיא חינוך- וחינוך שהוא אומנות**, זו מטרת החינוך בשנים אלו.

בכיתות היסוד ולדורף אין משמעות רבה להישגיו הנמדדים של התלמיד בקריאה, הבנת הנקרא, חשבון ותחומים נוספים. הדגש מושם על החוויה האומנותית בשעת השיעור, על הפנמה מלאת חיים ופעילות של תחומי הלימוד, על הפעלה חווייתית ככל האפשר של מירב צדדיו הגופניים והנפשיים של כל ילד וילד, ועל קשר חם ואוהב בין הילד ומחנכיו.

כיצד יוצרים אווירה אומנותית ויוצרת זו בכל נושא ותחום ידע, וכיצד מלווים את הילדים במהלך שנים אלו- על כך יורחב בהמשך.

התקופה מגיל ההתבגרות ואילך

עם גיל ההתבגרות מתחיל הילד שלב התפתחותי חדש. עתה, לאחר שעוצבה גופניותו בשנים הראשונות, וחיי הרגש והחווייה של עולמו הפנימי בגיל בית-הספר היסודי מתעוררת חשיבתו המופשטת לאופקים חדשים ועולם הרגש מעמיק ומתבגר. גם היכולות הגופניות מבשילות לראשונה לעבודה יעילה ותואמת את צרכי הסביבה.

התפתחות זו מוצאת את תשובתה בחינוך ולדורף בתהליכי למידה יותר ויותר מופשטים, מלאי עניין ורב תחומיים. הכוונה בחינוך העל יסודי הנה לעניין את התלמידים, להביאם לכך שיצרו קשר של הבנה ועניין בעולם, כך שכוחות היצירה, הבנייה והאידיאליזם יגברו על כוחות הכובד וההרס. זאת מנסים לעשות בלימוד רב תחומי, מקיף ומלא עניין. כמו כן יש מקום בגיל זה לשיתוף התלמידים בתהליכי הלימוד, ליוזמה שלהם וללימוד יותר ויותר עצמי ובוגר.

חינוך ולדורף רקע וישומים

במקביל לכך יש ניסיון להביא לרמה מקצועית את האומנויות השונות, בהן הם עסקו עד כה בצורה יותר חברתית וקבוצתית. מה שהיה קודם – בחינוך היסודי – בדגש החוויה ועיצוב העולם הפנימי של הילד, הופך עכשיו לתהליכי אומנות מקצועיים וממוקדים. תהליכי אומנות אלו מגיעים לשיא מסוים בפרויקטים משותפים בתחומי האומנות כגון: הצגות משותפות, מחזמר, מיצגים בנושאים שונים ועוד.

תהליכי היצירה של הילדות הרכה וגיל בית הספר היסודי הופכים בתיכון לעבודה מכוונת ומקצועית בסדנאות של תחומי מלאכה רבים ככל האפשר. השאיפה היא שכל נער ונערה יעברו תקופה משמעותית של התנסות במלאכות היד כחלק מהכשרתם לחיים בוגרים. מלאכות אלו כוללות בין השאר: נפחות, נחושת, קליעת סלים מנצרים, קדרות בחימר, עבודה בעץ, תפירה, עבודות עור ועוד.

מתיאור זה ניתן לראות, שהכוונה בחינוך ולדורף הנה ללוות את הילד בהתפתחותו, בגדילתו והבשלתו לקראת חיים בוגרים ומלאים. בכל שלב נעשה ניסיון להביא בפניו את התכנים הנכונים במתודות הנכונות להתפתחותו בזמן. כל שלב בונה ומתבסס על השלב הקודם ויוצא ממנו הלאה. כך מתייחסים לרוב שאלות החינוך (המתודיקה, הקשר מורה-ילד, השאלה החברתית, משמעת, הכנה לחיים ועוד) על ציר הזמן של התפתחות הילד, ולא באופן קטגורי כתשובה אחת שנכונה לכל ילד בכל גיל.

יסוד נוסף בעל חשיבות רבה בחינוך ולדורף הנו **הגישה השלמותית למעשה החינוכי**. בכל שלב נעשה ניסיון להתייחס לילד כאל שלמות, כאל ישות רב פנית, מגוונת בעלת איכויות וצדדים רבים ושונים. כך מתייחסים, פונים ומתכוונים לכמה שיותר מצדדים ואיכויות אלו. בכל גיל מקבלת גישה זו כמובן ביטוי שונה, ודגשים שונים, אולם לכל אורך הדרך החינוכית קיימת התמודדות עם השאלה: **איך לעורר, לפתח ולתרגל את המגוון הרחב ביותר של האיכויות השונות שבאות לידי ביטוי באדם המתפתח ?**

כך זוכה תלמיד בבית-ספר ולדורף למגוון הרחב ביותר האפשרי בתחומי העשייה והמלאכות, בתחומי האמנות ובתחומי הלמידה העיונית. בבית-הספר היסודי לדוגמא, משולבים שיעורי האומנות לגמרי בתחומי הלימוד העיוני וכל ילד מנגן, שר, מצייר, רוקד, רושם ומפסל כדבר מובן מאליו וכחלק מהעשייה החינוכית. גם דגשי הלימוד מושמים על-ידי המורים בצורה דומה, העשייה האומנותית, העבודה בסדנאות המלאכה ויחסי החברה בכיתה אינם פחות חשובים, אלא לעיתים חשובים בהרבה מהתחומים שנהוג בדרך-כלל בבית-הספר להדגיש ולעודד.

זאת גם הסיבה שבחינוך ולדורף אין בשום שלב, גם לא בכיתות החטיבה העליונה של בית-הספר מגמה של התמקצעות. הנער והנערה מקבלים את הרקע הרחב והרב-גוני ביותר שדרוש להם לשם יכולת להבין, לשפוט ולעמוד בעולם כמבוגרים עצמאיים ואוטונומיים. דווקא בעולם של היום, שהנו כה ממוקצע וצר בתחומים רבים, יש חשיבות מכרעת להשכלה והתנסות רב תחומית ורחבה ככל האפשר.

כיצד מיושמים עקרונות יסוד אלו של חינוך ולדורף במעשה החינוכי היום-יומי, במתודות הלימוד, ביצירת האווירה הרצויה בבית-הספר ובהתמודדות עם אתגרים חינוכיים שונים נראה בפרקים הבאים, בפרק זה חשוב להדגיש את הגישה הכללית. זו מתמקדת ראשית לכל בילד עצמו. בדומה לזרמים הומניסטיים נוספים רואה חינוך זה את שליחותו בטיפוח, בחיזוק ובניסיון לעורר את **ישותו הפנימית של הילד**. המבט אינו מופנה לעולם החיצון, לצורכי הקיום, לשוק העבודה ולשאר הדברים אתם יאלץ הילד להתמודד בהתבגרותו,

חינוך ולדורף רקע וישומים

אלא לעולמו הפנימי והאינדיבידואלי של כל ילד וילד. זאת בהנחה, שטיפוח נכון והרמוני של פנימיות הילד, של גופניותו, רגשותיו, תחושותיו וכוחות החשיבה שלו יכינוהו בצורה המשמעותית והנכונה ביותר לחיים עצמאיים ומלאי תוכן בכל חברה ובכל סביבה.

מתוך גישה זו מתייחסים בצורה כבדת משקל לחוקי התפתחות הילד. רק מהבנה עמוקה של החוקים, השלבים והריתמוסים של התפתחותו הכללית של הילד ניתן להתייחס ולהתכוון בצורה רצינית ואחראית לילד המסוים אתו עובדים כרגע. כך ניתן באמת ללמד ולפעול מתוך קבוצת הילדים ומתוך כל ילד וילד עמו נפגשים. לאידיאל זה צורות ומתודות רבות בחינוך ולדורף, אולם את כולן מכינה הבנה ועבודה רצינית עם תהליך התפתחות הילד מילדות אלי בגרות. מתוך גישה זו יש חשיבות ודגש רב על חינוך רב-צדדי ושלמותי ככל האפשר. כל ילד הנו אמן, איש מעשה ומדען בפרטנציה. על תהליך החינוך לשמור על הפתיחות והרכות של אפשרויות צמיחה אלו. כל אפשרות צמיחה שנסגרת ממיתה משהו בישותו השלמה של האדם ומחלישה אותו בעתיד. בחינוך ולדורף מנסים לחזק את הילד הגדל במישורים המגוונים והשונים ביותר, כל מישור של התפתחות וכל גוון מחזק לא רק את עצמו, אלא גם מישורים וגוונים אחרים ומנוגדים.

בפרקים הבאים נראה כיצד מתרגמת גישה כללית זו למכלול חיי בית-הספר.

בתי- הספר ולדורף בארץ

בארץ פועלים כיום שלשה בתי- ספר ולדורף: בירושלים – ביי"ס "אדם", עם תשע כיתות, אי עד ט'; בטבעון – ביי"ס "שקד", עם שמונה כיתות אי עד ח'; וביי"ס ולדורף הרדוף, בקיבוץ הרדוף שבגליל התחתון, שכולל 12 כיתות אי עד י"ב ועוד

חינוך ולדורף רקע וישומים

ארבע כיתות של חינוך מיוחד. (הנתונים מתייחסים לשנת הלימודים תשס"ב, 2001/2002).

כבר מראשית קיומו היה בית-הספר בהרדוף בית-ספר ממלכתי ורשמי לכל דבר, בתי-הספר בירושלים ובטבעון הפכו גם הם לבתי-ספר ממלכתיים לאחר כמה שנים. הכניסה למערכת החינוך הרשמית והמוכרת הנה חלק מתפיסת עולם, שעל בתי-הספר להשפיע וליצור בתוך ומתוך מערכת החינוך הממלכתית. על-כן נאבקו בתי-הספר על שני דברים משלימים: הראשון, הכרה מלאה בבתי-הספר כמיצגים דרך חינוכית חשובה ולגיטימית גם בארץ ישראל, והשני הזכות לחופש פדגוגי מרבי בתוכניות ובשיטות הלימוד. צעד שעזר לנו מאד במאבק זה, היה ההכרה של בית-הספר בהרדוף כבית-ספר ניסויי על-ידי המזכירות הפדגוגית של משרד החינוך בירושלים. בכך, זוכים בתי-הספר להכרה בחשיבות ובערך של עשייתם החינוכית, ויישומה האפשרי לשאר בתי-הספר במערכת הממלכתית. כמו כן נותנת הכרה זו לבתי-הספר חופש ניכר בתחומי עשייתם החינוכית.

תחילתו של חינוך ולדורף בשנות העשרים של המאה, ומבחינה גיאוגרפית היה תחום התפשטותו בשנים הראשונות בעיקר במרכז אירופה. משנות השמונים התרחב זרם חינוכי זה מאד והתפשט בכל חמשת היבשות, לשפות, עמים ותנאים שונים ומגוונים. בכל ארץ, תרבות ושפה בה מנסה חינוך ולדורף לתקוע יתד מתרחש הדבר מתוך התנאים המיוחדים של אותה ארץ ואותה תרבות. בדיוק באותו אופן בו נעשה בחינוך ולדורף ניסיון לצאת מתוך הילדים אתם עובדים, לעצב את המסגרת החינוכית עם ובהתאמה לילד עמו נפגשים, כך נכון הדבר גם למסגרת התרבותית – גיאוגרפית. בכל ארץ, בכל תרבות ובכל אקלים מקבל חינוך ולדורף גוון שונה, צבע אחר וצורות עבודה שונות. אם ניקח לדוגמה רק את נושא הדת, הרי שבאירופה בתי-ספר ולדורף הנם נוצריים, ביפן בודהיסטים ובארה"ב חסרי דת ופלורליסטים.

לכן ראינו כבר מראשית הדרך את משימתנו בעיצוב של בתי-ספר ולדורף שנשענים על המסורת והוויית החיים הישראלית-יהודית. בכך שונים בתי-הספר ולדורף בארץ מאד משאר בתי-הספר ולדורף בעולם ובעיקר מבתי-הספר באירופה. אותה תפיסה חינוכית, השמה את הדגש על התפתחות הילד וראייתו כישות שלמה, מגוונת ורבת פנים מקבלת בארץ כיוון ועיצוב בהתאם למסורת היהודית ולתרבות ארץ-ישראל.

לדבר זה צורות ביטוי שונות, להלן נזכיר רק כמה מהן:

חגי ישראל, בבתי-הספר בארץ נעשה ניסיון לעצב את חגי ומועדי ישראל בצורה העמוקה והנכונה ביותר לנפש הילד. החג יכול להפוך לנקודת שיא במחזור השנה, נקודה בה מתאחד האדם עם משהו גבוה ממנו. אירוע כזה, שחוזר על עצמו מידי שנה ונעשה ברצינות ובכבוד יכול לבנות בסיס איתן בנפש הילד להמשך חייו.

התנ"ך, סיפורי המקרא מהווים חלק חשוב מתוכנית הלימודים של בתי-הספר בארץ בכל הכיתות. כמו שצוין בפרק הקודם אין משמעות בבית-ספר ולדורף ללימוד האינפורמטיבי כשלעצמו, או להבנת הנקרא דרך לימוד התנ"ך. השאלה היא, איך ייפגש הילד עם סיפורי המקרא בצורה הנכונה לגילו ולהתפתחותו, כך שפגישה זו תהיה עמוקה, משמעותית ותפגוש באמת את פנימיות הילד. דבר זה נעשה בצורות ודרכים שונות בהתאם לכיתות השונות ולילדים השונים הנמצאים בהן. בהכללה ניתן לומר שבשנים הראשונות נלמדים סיפורי המקרא כחומר סיפורי, כחוויית נפש בצורה שפונה לרגש ולכוחות היצירה. ככל שהילד מתבגר חוזרים שוב על תוכן המקרא והפעם בצורות שפונות לחשיבה, ליכולת הניתוח וההבנה.

לימודי ארץ ישראל, הקשר לארץ, לגיאוגרפיה הייחודית שלה, לאקלימה, לצורות המיוחדות של הצומח והחי שנמצאות בה עשוי להיות בסיס חשוב לעיצוב האדם וקשרו לטבע ולעולם בעתיד. בבית-הספר מושקעת מחשבה רבה לאופן הלימוד של תחום זה. הקשר לטבע, לסביבה הגיאוגרפית הקרובה ואחר-כך הרחוקה יותר נעשה

חינוך ולדורף רקע וישומים

תחילה לחוויית נפש וגוף. בטיולים, סיפורים וביצירה אומנותית מרגישים ומזדהים עם הטבע הסובב. ככל שהילד גדל ומתבגר הופכת חווית נפש זו למושגים יותר ויותר מודעים ומדעיים.

מתוך דוגמאות ספורות אלו, ניתן לראות את שאיפתם של בתי-ספר בארץ, לבנות ולטפח בילד בסיס מוצק של שייכותו לעם, לארץ ולסביבתו הגיאוגרפית. בסיס זה חשוב דווקא בזמן המודרני של משבר זהות קיומי בכל יחיד ובכל עם.

ניהול בית-הספר ועבודת המורים

כאשר התבקש רודולף שטיינר (מייסד חינוך ולדורף) לעזור בהקמת בית-הספר ולדורף הראשון (1919), הוא אסף סביבו קבוצת מורים וניסה להכשירם להוראה בתקופה הקצרה שעמדה לרשותם עד לפתיחת בית-הספר. בפגישתם הראשונה, ערב תחילת הלימודים, נשא שטיינר דברים לפנייהם. כבר אז עלתה שאלת אופי הניהול: "אפשרי להשיג את רצוננו, רק אם כל אחד ייתן את כל אישיותו למען המטרה. למן ההתחלה חייב כל אחד להביא את כל ישותו. אי-לכך לא יתנהל בית-הספר בצורה היררכית, אלא בצורה רפובליקנית. ברפובליקת מורים אמיתית לא יהיו פקודות והנחיות מלמעלה, עלינו לעבוד כך שלכל אחד תהיה אחריות מלאה למה שאנו עושים במשותף. כל אחד ואחד חייב להיות אחראי לגמרי."

חינוך ולדורף רקע וישומים

מאז, זהו האידיאל של חינוך ולדורף בכל מקום בו הוא מנסה להתגשם ולפעול: לנהל ולארגן את בית-הספר בצורה "רפובליקנית", קבוצתית, ללא היררכיה חיצונית כל שהיא. צורה זו יכולה לאפשר את הקרקע לעבודה מלאת יוזמה ואחריות על-ידי כל אחד מהמורים. היא מאפשרת לכל מורה ומחנך לעבוד מתוך המרכז היוצר שלו עצמו. אחריות זו, יוזמה זו, העבודה מתוך המרכז האינדיבידואלי היוצר של המורה הנם הבסיס ליצירת חינוך ולדורף.

כיצד אם כן מתנהלים בתי-ספר ולדורף בארץ?

לשאלה זו תשובות בכמה מישורים:

המישור החינוכי:

במישור החינוכי אנו מנסים ליצור אוירה כזו, שבה כל מורה עובד אך ורק מתוך אישיותו היוצרת. הוא עצמו מחליט את ההחלטות הפדגוגיות הקשורות לתחומו בכל רמות העבודה. להכרעתו ולאחריותו נתונות השאלות של תוכן השיעורים, מתודות ההוראה, זמני ותקופות הלימוד, הקשר עם התלמידים, הוריהם ועוד. את האיזון הדרוש למרחב כה חופשי של כל מורה ומורה יוצרת ההתחייבות לקיים את תוכנית הלימודים של חינוך ולדורף, התייחסות רצינית ומחייבת לתוכני הלימוד הנדרשים על-ידי משרד החינוך, ובעיקר העבודה המשותפת בין המורים לבין עצמם. עבודה שהנה לב ליבה של הזהות הבית-ספרית. עבודה משותפת זו כוללת מפגש שבועי של כל מורי בית-הספר (בדרך-כלל, יום ה' , בין השעות 16:30-19:30) שבו אנו נוהגים להעמיק לפי תקופות בנושאים הבאים:

א. **אמנות:** המורים עוסקים ומתנסים בעצמם בתחומי אמנות שונים הקשורים בדרך-כלל לאותם תחומי אמנות בהם מתנסים גם התלמידים. לדוגמא: שירה, תנועה, דרמה, ציור, פיסול ועוד.

ב. **לימוד:** לימוד משותף, העמקה ביסודות חינוך ולדורף, העמקה במקורות חגי ישראל או בנושאים חינוכיים שונים על-פי הצורך. כמו כן שיחות בענייני אקטואליה ושאלות הזמן.

ג. **התבוננות פדגוגית:** התבוננות משותפת בילדים, קבוצות ילדים, כיתות שונות או בעיות חינוכיות שעל הפרק.

במפגש שבועי זה לוקחים חלק **כל מורי בית-הספר**, גם אלה שעובדים בצורה חלקית. אנו מנסים במפגשים הללו ליצור ביחד, כל פעם מחדש את רוח בית-הספר, אוירתו המיוחדת ולבסס את המישורים העמוקים שקושרים אותנו יחד סביב חינוך ולדורף.

במפגש נוסף (של כשעתיים עד שלוש) נפגשים מחנכי הכיתות בצורה קבועה. כאן עובדים על שאלות הקשורות בתוכניות הלימודים, מתודות הוראה שונות, שאלות שונות שעולות מהעבודה בכיתה וכן עיצוב החגים ואירועי בית-הספר.

כל המורים של כיתה מסוימת נפגשים גם הם בתדירות של פעמיים – שלוש בשליש סביב שאלות, אתגרים ובעיות של אותה כיתה. כמו כן משמש מפגש זה להתבוננות משותפת בילדי הכיתה.

חינוך ולדורף רקע וישומים

בנוסף, קיימים מפגשים של פורומים מקצועיים שונים, בדרך כלל סביב תחומים או מקצועות לימוד. לדוגמא: פגישת מורי החינוך המיוחד, מורי שפות זרות, מורי האומנות, המלאכות ועוד. במקביל לכל הפגישות האמורות מתרחשת כמובן עבודה יומיומית בקשר שבין המורים לבין עצמם בתחומים רבים: החלפת רעיונות ודעות, העברת ניסיונות ורשמים ועוד...

עבודה משותפת זו של כלל מורי בית-הספר במסגרות השונות יוצרת את הרוח המיוחדת של בית-הספר וכיוונו החינוכי. היא, יחד עם מרחב היצירה החופשי של כל מורה ומורה, משלימים ומפריים זה את זה. האידיאל אליו אנו אם כן שואפים הנו ליצור הוראה אינדיבידואלית, יצירתית, מלאת יוזמה והתלהבות, הוראה שנובעת מלב המורה ופוגשת את לב התלמיד. וזאת בתוך מסגרת של אוירה רוחנית משותפת, שנוצרת ונובעת מתוך העבודה המשותפת של המורים.

המישור הארגוני:

גם במישור זה יש כוונה לנהל את בית-הספר במשותף, כך שכל מורה ומורה יפעל מתוך תחושת אחריות מלאה. המרכז הארגוני של בית-הספר נוצר על-ידי קבוצת מורים, שכל אחד מחבריה רואה את עצמו כקשור לגורל בית-הספר, רוצה לתרום להתפתחותו ולקחת על עצמו את האחריות לקיומו. כל מורה העובד בבית-הספר יכול, אם רצונו בכך, להצטרף לקבוצה זו לאחר זמן מסוים של עבודתו בבית-הספר. קבוצה זו מתפקדת כהנהלת בית-הספר. בקבוצה זו אנו נוגעים, על-ידי שיחות ותהליכים שונים במישורים העמוקים של כיוון והתפתחות בית-הספר, עתידו, מגמותיו והחלטות אסטרטגיות. צורת הדיון וההחלטה בגוף זה מבוססת על כך, שכל חבר בפורום הוא למעשה מנהל, ובעבודה קבוצתית נכונה ניתן להגיע בכוחות משותפים להחלטות הנכונות והמשמעותיות עבור בית-הספר. ההחלטות בפורום זה ניתנות בסופו של דבר תמיד בהסכמה ותמיכה של כולם.

הניהול היותר שוטף נעשה כך, שלכל אחד מחברי קבוצת הניהול יש תחום אחריות עליו הוא מופקד. בחירת תחום האחריות עבור מורה מסוים נעשית מתוך התאמה לכשריו ואמון ביכולתו. הפעילות בתחומי האחריות נעשית בצורה עצמאית מתוך יוזמה ואחריות מלאה (בדיוק כפי שהדבר נעשה במישור החינוכי בכיתה). בתדירות מסוימת שומעים בפורום המנהל דיווחים מתחומי האחריות השונים, או מקבלים בתחום זה או אחר החלטות יותר מהותיות בצורה משותפת.

דוגמאות לכמה מתחומי האחריות:

- קשר לגורמי חוץ – משרד החינוך, מועצה, קרנות וכו' ("מנהל ייצוגי")
- אחריות על פורום הניהול ("מנהל פנימי")
- אחריות על ישיבות מחנכים ("מנהל חינוכי")
- אחריות על הניהול הטכני ("מנהל אדמיניסטרטיבי")
- תחום החינוך המיוחד בבית-הספר
- אחריות על תחום האומנות, הסדנאות או תחומי מקצוע אחרים
- התחום הכספי/ כלכלי של בית-הספר
- גיוס תרומות
- תכנון בית-הספר, גינון וחצר בית-הספר
- קשר עם ועד הורים וועדות הורים שונות

חינוך ולדורף רקע וישומים

כל התפקידים בבית-הספר ניתנים לתקופה מוגבלת. הכוונה היא שיהיה סבב תפקידים, והמנדטים השונים יעברו ממורה אחד למשנהו בתדירות של כמה שנים.

תדירות ותכנון הפורומים השונים בתחומי הניהול:

א. **הפורום הניהולי** – הנהלת בית-הספר, נפגש באופן שבועי. זהו כאמור הלב הארגוני-ניהולי של בית-הספר.

ב. **ישיבת מחנכים**, נפגשת פעם בשבוע או בשבועיים. דנה בעניינים חינוכיים שונים: העמקה בתחומי עבודת המחנך, בעיות חינוכיות, תיאור של כיתות מסוימות, התבוננות בילדים ועוד. כמו-כן עוסקים המחנכים בארגון הצד החינוכי השוטף: חגים, אירועים שונים, סדר יום ועוד.

ג. **תחום החינוך המיוחד בבית-הספר**, נפגש באורח שבועי גם על שאלות חינוכיות שונות הקשורות לתחום, וגם על שאלות ארגוניות שעל הפרק.

ד. **ועדות שונות** של צוותי מורים: ועדה כלכלית, ועדה לענייני תכנון ובנייה, ועדה לגיוס תרומות ועוד. מתכנסות לפי הצורך, בדרך-כלל כל שבועיים.

בנוסף קיימים כמה וכמה צוותי עבודה לנושאים שונים שמוקמים ועובדים מתוך הצרכים ודרישות הזמן. כמעט בכל התחומים המוזכרים לעיל, קיימים בנוסף למורה שמרכז את העבודה ומתאם אותה גם צוותי עבודה של קבוצות מורים, או קבוצות משותפות של הורים-מורים שנפגשים באופן שוטף.

עבודה עם הורים – מעורבות הורים

השותפים הישירים להוויית החיים הבית-ספרית הנם הילדים, המורים וההורים. כאשר מנסים ליצור איכויות שהנן מעבר להקניית ידע ואינפורמציה, עולה שאלת החיים המשותפים בקהילת בית-הספר. את האיכויות העמוקות יותר, שחינוך אמיתי רוצה לבסס, אפשר ליצור רק במשותף בין כל הגורמים המעורבים בחיי הילד.

במיוחד כיום, בזמן המודרני חשוב לנסות ליצור קהילה במובנה העמוק ביותר עם וסביב חיי הילד והמעורבים בחינוכו. בזמנים שעברו היה כל ילד מוקף באופן טבעי בקהילת חיים, שהייתה יוצרת סביבו חיי שיתוף ושייכות במישורים רבים. הילד (וגם המבוגר...) היה חלק ממשוהו רחב וגדול יותר. למשפחה, לחיי הדת, למסורת, לשכנים ולדרי השכונה היה משמעות, כוח מלכד והם יצרו תחושת זהות ושייכות. הרבה מהכוח של שייכות וקהילתיות זו אבד בחיים המודרניים. ילדים רבים גדלים ללא חוויות משפחה משמעותית, ללא קשר משמעותי למסורת או לחיי הדת וגם הקשרים האנושיים המיידים הנם חסרי עומק והמשכיות פעמים רבות.

מתוך הכוונה ליצור סביב הילד המתפתח את הממד הקהילתי החסר כל-כך בימינו מנסה בית-הספר, בעבודה משותפת של ההורים, המורים והתלמידים לקיים מרחב קהילתי משמעותי ורחב ככל האפשר.

חינוך ולדורף רקע וישומים

קהילת בית-הספר נוצרת בבתי-ספר ולדורף לאור כמה הבנות לגבי מקומם ותפקידם של כל אחד משותפי הקהילה: ההורים, התלמידים והמורים.

מקומם של **התלמידים** הנו כמובן המרכזי והחשוב ביותר, אולם מעורבותם המודעת נעשית לאור הבנתנו את התפתחות הילד, ובשלותו לקחת חלק בתהליכי עיצוב בית-הספר. מבית-הספר היסודי- בכיתה א', ועד סיום בית-הספר בתיכון ישנו תהליך ארוך ומובנה של מעבר האחריות וההשפעה לידי התלמידים. את המצב של התלמיד המעורב, המשפיע והיוזם בעל האיכויות הנדרשות בחברה דמוקרטית יש לדעתנו להכין, זהו אינו מצב שנתון כבר מראש. (יותר בהרחבה בנקודה זו על החינוך לדמוקרטיה - בפרק הרלבנטי בהמשך).

התהליכים הפדגוגיים בבית-הספר נתונים להכרעת **המורים**. לבית-הספר כיוון חינוכי מאד ברור ומעוצב ובזכותו הוא גם קיים. ההורים שילדיהם מתקבלים לבית-הספר, באים עבור רוחו החינוכית המיוחדת של בית הספר, ונדרשים לתת אמון ותמיכה באחריותם ובמקצועיותם של מורי בית-הספר בכל הקשור לניהול הפדגוגי, תוכניות לימודים, הערכה ומתודות ההוראה.

הורי בית-הספר מעורבים מאד בעשייה החינוכית, אך יותר במובן של הכרת החינוך, השתתפות בנעשה ותמיכה. עקב יחודו של בית-הספר נעשות פעילויות רבות עם ההורים להכרות עם חינוך ולדורף, וצורת העבודה המיוחדת בתחומים השונים. בכל כיתה מתקיימות אספות הורים רבות עם המחנך ומורי המקצוע, בהן מנסים המורים להביא לפני ההורים את הרקע הרעיוני של העבודה החינוכית בכיתה, את דרכי הלימוד, מתודות ההוראה, האומנויות השונות, ולעיתים אף לעבור עם ההורים את התהליכים החינוכיים שילדיהם עוברים וחווים. כמו-כן מתקיימים מפגשי הורים של כל הורי בית-הספר סביב שאלות חינוכיות רחבות יותר, המשותפות להורים מכיתות רבות. כיוון נוסף לעבודה במישור זה הנו, הניסיון לשתף את ההורים בשאלות של חיי היום-יום של הילדים ועיצוב משותף של סביבת הילד והחיים בבית. כך נוגעים בשאלות של: אמצעי תקשורת (טלביזיה, מחשב, מוזיקה לסוגיה ועוד), ריתמוסים של חיי הבית, תזונה, מחלות והטיפול בהן, משחקים, בעיות שינה, ועוד. בית-הספר אינו רואה את עצמו כגורם בעל סמכות כלפי ההורים בשאלות הללו, אולם הוא בהחלט מנסה ביחד עם ההורים, באופן של הבנה משותפת ורצון טוב ליצור את האווירה גם בבית שתהווה בסיס, ותיתן את הקרקע הדרושה להתפתחות ההרמונית והיפה ביותר לכל ילד וילד. במישורים רבים, רק עבודה משותפת בין ההורים והנעשה בבית ובין חיי בית-הספר תוכל לקדם את הילד הלאה.

תחום חשוב נוסף של מעורבות ההורים בעשייה הבית-ספרית הנו התחום החברתי. ההורים מעורבים בעיצוב החגים, במסיבות הסיום של שנת הלימודים, מקימים מידי שנה, כיוזמת הורים, יריד של בית-הספר, שותפים פעמים רבות בארגון אירועים וכן מוציאים לאור, יחד עם ועדת תלמידים, עלון של בית-הספר. בכך מנסה בית-הספר ליצור כמה שיותר אירועים והזדמנויות בהם יכולים הילדים לחוות שיתוף, והרגשת קהילה בין כל השותפים לעשייה החינוכית.

הורי בית-הספר שותפים, ואפילו דומיננטיים, בתחום חשוב נוסף של חיי בית-הספר – התחום הכלכלי. הורי בית-הספר מממנים מרצונם פעילויות, שיעורים ותחומים שמשרד החינוך אינו מתקצב. מדובר בעיקר בתחומי אומנות, מלאכות ופעילויות חברתיות שונות. תחומים אלה דורשים תוספת כוח אדם וכן פיצולי כיתות שמאפשרים עבודה יותר פרטנית ואישית. בעקבות רצון ההורים לעודד

חינוך ולדורף רקע וישומים

פעילויות נוספות במסגרת בית-הספר הם גם שותפים בהכנה, בפיקוח ובטיפול השוטף בתקציב בית-הספר. ועדה של הורים עובדת עם כמה מורים כועדה הכלכלית של בית-הספר. ועדה זו מכינה את התקציב השנתי וקובעת את גובה תשלומי ההורים לשנה הבאה. נציג הועדה עוסק בפיקוח על הניהול התקציבי השוטף ואותה ועדה קובעת, בשיתוף עם הנהלת בית-הספר את ההחלטות הכלכליות הקשורות לניהול ולפיתוח בית-הספר.

את העבודה המעשית של הורי בית-הספר ניתן לתאר בצורה הבאה:

במישור החינוכי:

1. קשר רצוף, לפחות שתי פגישות רשמיות בשנה בין מחנך הכיתה והורי כל ילד.
2. אספות הורים של הורי הכיתה סביב נושאים חינוכיים שונים. רצוי לפחות פעם בשליש.
3. אספות הורים של כמה כיתות ביחד, או של כל הורי בית-הספר אודות עניינים שונים.

במישור החברתי:

1. ועד הורים בית-ספרי. מתכנס לרוב פעם בשבועיים. רצוי שיכלול נציג מכל כיתה.
2. קבוצות הורים שונות ליוזמות חברתיות: עלון בית-הספר, יריד שנתי, פעילויות חברתיות ועוד.

במישור הכלכלי:

1. ועדה כלכלית של נציגי הורים ונציגי המורים. אחראית על בניית התקציב, שמירה על מסגרת התקציב, גיוס תרומות וכו'.
2. יוזמות כלכליות שונות של הורי בית-ספר.

באופנים הללו, מנסים המורים, ההורים ובשלב מסוים גם התלמידים ליצור קהילת חיים אמיתית סביב חיי בית-הספר. קהילה שתוכל לתמוך בהתפתחותו האישית של כל ילד וילד ותיתן לו את המרחב הבריא והמאוזן לצמיחה במישורים הרבים והמגוונים ביותר.

על כמה צדדים מעשיים

בפרקים הבאים יעשה הניסיון להביא בקיצור כמה מן הצדדים המעשיים של העבודה הפדגוגית בבית-הספר. בכל תאור צריך רק לקחת בחשבון, שאת הדברים החשובים ובעלי המשמעות אין אפשרות לתאר בכתב. **עבודה חינוכית אמיתית מתרחשת ברגע עצמו, מתוך הקשר בין אנשים חיים והמגע החי ביניהם.** בתיאורים כמו אלה המובאים כאן ניתן לתאר רק את הצדדים היותר חיצוניים, את המסגרת שמאפשרת ונותנת בסיס להתרחשות חינוכית בעלת משמעות.

1. סדר יום הלימודים והלימוד בתקופות:

כבר עם יסוד בית-ספר ולדורף הראשון בשנת 1919 ניסה שטיינר (מייסד חינוך ולדורף) לעודד עבודה פדגוגית יותר בריאה ושלמה על-ידי שינוי של סדר יום הלימודים המקובל והכנסת הלימוד בתקופות כחלק מובנה במערכת הלימוד. בחינוך ולדורף נהוג מאז ללמד את נושאי הלימוד העיוניים העיקריים בתקופות לימוד אינטנסיביות שמתחלפות בריתמוס מסוים. הלימוד בתקופה מתרחש בעיקר בתחילת היום בין השעות 8:00 – 10:00, במסגרת שיעור ארוך ורב-תחומי במקצוע מסוים. מקצוע זה נלמד **כל יום** בשעות הללו, במשך פרק זמן של שבועיים עד ארבעה שבועות. יום הלימודים אם כן מעוצב כך, שבתחילת היום עוברים התלמידים התנסות חינוכית, עמוקה ורב תחומית במקצוע לימוד מסוים, וזאת כל יום במשך כמה שבועות. לאחר תקופה כזו מתחלף תחום הלימוד לעוד פרק זמן דומה וכיו"ב.

סדר היום בבית-הספר מעוצב אם-כן בצורה הבאה:

8:00-10:00 **שיעור ראשי**- שיעור שמוקדש לתחום מסוים מידי יום במשך כמה שבועות. במסגרת זו נלמדים רוב תחומי הלימוד העיוניים כגון: לשון, חשבון, טבע וכו'.

10:30-13:30 **שיעורי תרגול, אומנות, מלאכות, שפות, חינוך גופני ותנועה** - במסגרת זמן זה באים השיעורים שדורשים יותר תרגול שבועי וחזרה במשך כל שנת הלימודים.

13:30-15:30 **עבודה בסדנאות, בחקלאות ופרויקטים שונים.**

בבית-הספר התיכון, כיתות ט' עד י"ב, קיימות לעיתים קרובות שתיים ולפעמים אף שלוש תקופות במקביל. כך שלעיתים כל העבודה החינוכית במשך כל יום הלימודים נעשית בתקופות לימוד מרוכזות סביב כמה נושאים עיקריים. כמוכך שבמקרה זה נלמדים גם תחומי האומנות והעבודה בסדנאות במסגרת זו של לימוד תקופתי. לדוגמא יכול תלמיד בכיתה י' ללמוד בעת ובעונה אחת תקופת היסטוריה, תקופת ציור ותקופת אנגלית, כאשר כל תקופה נמשכת שבועיים עד ארבעה שבועות לפי התכנון השנתי.

אופן זה של עבודה בתקופות מונע את הפיצול הרב שקיים בדרך-כלל במערכת השעות של מערכת הלימוד המקובלת. תלמיד במערכת זו נאלץ לעבור במשך יום לימודים לעיתים עד כשמונה תחומי לימוד שונים. תשומת הלב, הריכוז ויכולת ההעמקה מתפזרים כך על פני תחומים רבים והדבר מונע מראש עבודה עמוקה ואיכותית.

בבית-הספר ולדורף בארץ נלמדים למעשה בדיוק אותם תחומי הלימוד כמקובל במשרד החינוך ובבתי-הספר האחרים, אלא שאופן הלימוד כאמור שונה מאד.

חינוך ולדורף רקע וישומים

הלימוד של תחום אחד במשך תקופה של כמה שבועות, וההתרכזות היום-יומית בפרק זמן ארוך יחסית של כמעט שעתיים באותו התחום, מאפשרים איכות גבוהה בהרבה של עבודה. אופן זה של עבודה מאפשר להעמיק בתחום לימודי מסוים, להתרכז שוב ושוב באיכויותיו השונות, להגיע אליו מזוויות וכיוונים שונים וכך להפוך כל תחום ותחום לחוויה לימודית בעלת משמעות ועומק. כמו כן ניתן בדרך זו של הוראה ליצור לימוד רב-תחומי (אינטגרטיבי) בכל מקצוע ותחום לימודי. כך לדוגמה ניתן ללמד נושא כמו היסטוריה קדומה – יוון או רומא – בעת ובעונה אחת דרך מאורעות ההיסטוריה, האומנויות השונות באותה תרבות (דרמה, שירה, דקלום, ציור ופיסול ועוד), לבוש באותה תקופה, ארכיטקטורה, מאכלי הזמן, שפת התרבות, סיפורים ומיתוסים של אותו עם וכו'. בצורה זו מתקבלת לראשונה תמונה עשירה, רחבה ובעלת משמעות מקורות הזמן.

ניתן לראות מהנ"ל, שבשיעורי התקופה אין עוסקים רק בהקניית חומר לימודי. העברת חומר כאינפורמציה אינה חלק ממטרות בית-ספר ולדורף. שיעור כזה, שהינו ארוך (בדרך-כלל כשעה וחצי עד שעתיים) מכיל בתוכו חלקים שונים ומגוונים שמנסים לפנות לכמה שיותר מישורים ואיכויות מישורתו של הילד. השיעור התקופתי נפתח לרוב בשירה, דקלום, לעיתים נגינה או כל פעילות אומנותית אחרת בהתאם למצבה של הכיתה ונטייתה. בשנים הראשונות (כיתות א' – ה') יש בדרך כלל מקום לפעילות גופנית כל-שהיא: משחקים שונים, ריצה וקפיצה, תרגילי קצב וקואורדינציה, הצגות קטנות וכו'. אחר כך תבוא מעין חזרה על מה שנלמד ביום הקודם, בדרך של שיחות והעמקה בדיון, כתיבה יוצרת, המחזה וכו'. אז ייתן המורה את החומר החדש, ולאחריו יעבדו תלמידי הכיתה במחברת תקופה בכתיבה, רישום או ציור לפי הנושא ודרך הלימוד.

גם בדרכי ההוראה קיים גיוון רב במסגרת השיעור התקופתי. יש בו בדרך-כלל מעין שילוב בין עבודה קבוצתית של הכיתה כולה כמסגרת חברתית, עבודה בקבוצות קטנות לצורך משימות שונות, ולמידה עצמית ואישית. כך קיים בו מעין איזון בין הוראה פרונטלית של מורה מול קבוצת תלמידים לבין הוראה בקבוצות קטנות ולמידה עצמית.

בצורות אלו ואחרות מנסה השיעור התקופתי בכל יום וגם במהלך התקופה כולה לפנות לישותו השלמה של הילד, לכשריו השונים, וליצור אווירת לימוד שלמה ובעלת משמעות.

2. מחברות התקופה

במהלך השיעור התקופתי, שנמשך כאמור כמה שבועות ומרכז עבודה רב תחומית בכיוונים שונים סביב תחום לימודי מסוים, נהוג ליצור מעין תיעוד של התהליך במחברת. מחברת זו מכונה **מחברות התקופה**. מחברת התקופה נראית בדרך-כלל כמחברת ציור, היא גדולה ורחבה, דפיה חלקים והיא עטופה לרוב על-ידי התלמידים ונשמרת היטב. העבודה במחברת התקופה מהווה השתקפות אמיתית של הנעשה בשיעורים. כיוון שלממד האומנותי משקל רב בתהליכי הלימוד בבית-ספר ולדורף, כך גם נעשית במחברת עבודה אומנותית רבה. אין זו רק עבודת סיכום יבשה של תוכן השיעורים, אלא מעין יצירה אומנותית רב תחומית, בה באים לידי ביטוי תהליכי הלימוד השונים בהם התנסו התלמידים במהלך התקופה. היא מכילה סיכומים בכתב מנושאי השיעור, סיפורים ושירים שקשורים לתחום הנלמד, קטעים שונים של ביטוי אישי של התלמידים בהקשרי התקופה, ציורים ורישומים, מפות ועוד. כך יוצר כל תלמיד במהלך תקופת הלימוד מחברת, שמכילה מעין סיכום של עקרי הדברים שנעשו, נחו ונלמדו בזמן זה. כמובן שבהתאם לגיל התלמידים

חינוך ולדורף רקע וישומים

ולנושא התקופה תהיה המחברת מאד שונה בסגנון ובתוכן. הקו ההתפתחותי של חינוך ולדורף מוצא גם כאן את ביטויו. עיצוב מחברת התקופה ישתנה מהכיתות הנמוכות לבוגרות בדברים רבים. מעבודה שבסיסה אומנות טהורה - ציור, רישום, עיצוב צורות וצבעים וכו' - לתהליכים שיותר ויותר מכוונים לתחומי העיון, החשיבה, וההבנה. החשוב הוא, שבכל גיל מכיתה א' ועד כיתה י"ב יצור התלמיד בעצמו ובכוחותיו הוא תיעוד לעבודתו במהלך התקופה במחברת.

למחברת התקופה פן נוסף. **בבית-ספר ולדורף אין ספרי לימוד!** ספרי הלימוד במתכונתם הנוכחית בבתי-הספר (להבדיל ממקראות) מרכזים בתוכם את חומר הלימוד וכן את מתודות הלימוד למקצוע מסוים לשנת לימודים מסוימת. ספר הלימוד מהווה מעין מדריך-עבור המורה וכן עבור התלמיד-איך ללמד וללמוד חומר מסוים בפרק זמן נתון. דרך מחשבה זו עומדת בסתירה למהות חינוך ולדורף. בחינוך זה יש כוונה ללמד מתוך הסיטואציה החינוכית שנוצרת בחיים עצמם. מתודות ההוראה ושיטות הלימוד אמורות לנבוע מהמפגש בין התלמידים והמורה בכיתה מסוימת ברגע מסוים. כך יכולה כיתה ולדורף ללמוד נושא נתון בצורה שונה לגמרי מכיתה אחרת שלומדת בדיוק את אותו נושא. המורה בבית-ספר ולדורף יוצר בעצמו, יחד עם תלמידיו ובמפגש עימם את דרכי ההוראה, אלו אינם נכפים מלמעלה על-ידי איזה שהיא שיטה, דרך או מנהל. בדרך הוראה זו מקום חשוב למחברת התקופה. זו מחליפה למעשה את ספר הלימוד. אלא שהפעם "ספר הלימוד" (המחברת) נוצר על-ידי התלמיד בעבודה משותפת שלו, של חבריו ושל מורה התקופה. בצורה זו מהווה מחברת התקופה כלי עזר מצוין לחינוך ליצירתיות, אחריות, עבודה מסודרת ומשמעת עצמית.

מחברת התקופה מהווה גם כלי מצוין להערכה. תהליכי הלימוד, הידע וכל הנעשה במהלכה של תקופת לימוד מתועד בדרך זו או אחרת בין דפיה. כאמור זוהי משימה של כל תלמיד לעצב ולהשלים עם סיום התקופה את מחברתו. כך נוצרת מעין עבודת סיכום רב תחומית ועשירה לנלמד במשך זמן מסוים. עם סיום התקופה וכן במהלכה יכול התלמיד, המורה וכן אנשים נוספים להעריך דרך העבודה במחברת את השתתפות התלמיד בשיעורים, את רצינותו, יכולותיו, הבנתו את הנלמד, יכולותיו האומנותיות ועוד.

אופן עיצוב מחברת התקופה שונה כאמור מאד מתלמיד לתלמיד, ממורה למורה ומכיתה לכיתה. בכיתות הנמוכות עדין מעצב המורה את המחברת של תלמידיו לעיתים עד לפרטים הקטנים ביותר. הוא בוחר את הטכסטים, נותן הוראות הקשורות לעיצוב וכו'. ככל שהתלמידים מתבגרים נעשית עבודתם במחברת יותר ויותר עצמאית. בתיכון נתונה למעשה המחברת לעיצובם באופן מלא. הם בעצמם מסכמים את הנלמד, בוחרים טכסטים, דקלומים או כל חומר אחר, הם מחליטים איזה קו אומנותי יעבור בין הדפים וכו'. הדרישה המשותפת של המורים והתלמידים הנה לסיכום ותיעוד מלא ואומנותי של תהליכי הלימוד במשך התקופה, האופן בו יעשה הדבר - נתון לאחריות התלמיד עצמו.

3. האומנות

כבר בראשית המאה, עם יסוד בית-הספר ולדורף הראשון, אמר שטיינר (מיסד חינוך ולדורף) שוב ושוב שחינוך ולדורף צריך: "להפוך את החינוך וההוראה לאומנות - לאומנות החינוך". זוהי אכן שאיפתו של כל בית-ספר ולדורף להפוך את

חינוך ולדורף רקע וישומים

כל הנעשה בתחום בית-הספר לאומנות : אומנות שהיא חינוך וחינוך שהוא אומנות. כל שיעור, כל תקופת לימוד, כל יום הלימודים, אירועי בית-הספר וכל הנחוה במסגרתו אמורים להפוך ולהיות חוויה אומנותית מלאת חיים. שאיפה זו מוצאת את ביטויה בכך, שהאומנות בבית-הספר אינה מבודדת לשיעורי אומנות בלבד. ישנם אכן גם שיעורים ממוקדים לתחומי אומנות שונים, אולם בכך לא מתמצא החינוך לאומנות בבית-הספר. כאמור האומנות צריכה לזרום ולהפרות כל שיעור ושיעור. כך, שכמעט בכל תקופת לימוד ובכל תחום נעשה שימוש באמצעים אומנותיים שונים בתוך התהליך הלימודי וכחלק ממנו. הציור והרישום, השירה והמוזיקה, הדרמה, הדקלום, התנועה והריקוד כל אלה מהווים חלק בלתי נפרד מתהליכי הלימוד בבית-הספר. האומנות הופכת כך לחלק מהתהליך הלימודי, מפרה אותו ונותנת לו מהשראתה.

כמובן שיש כבר מהכיתות הנמוכות של בית-הספר היסודי מקום לשיעורים ספציפיים בכל התחומים האומנותיים שהוזכרו לעיל. בשיעורים אלה לומדים הילדים את הכלים והחומרים של תחומי האומנות השונים, מתנסים בהם ויוצרים בהם באופן חופשי. אולם כאמור כל תחומי האומנות צריכים בסופו של דבר לחדור את תחומי הדעת והלימוד. כך שההוראה עצמה הופכת לאומנות – אומנות ההוראה.

המשמעות הרבה שמיוחסת בחינוך ולדורף לאלמנט האומנותי באה גם לידי ביטוי בהכשרת המורים לחינוך זה. הכשרה זו אינה רק הכשרה עיונית, בה רוכש המועמד להוראה ידע רב ככל האפשר אודות החינוך ואמצעי הוראה שונים. אחד הדברים המרכזיים בהכשרת מורים לחינוך ולדורף הנו **ההתפתחות הפנימית** שעובר האדם. להתפתחות זו מישורים רבים, והמישור האומנותי הוא אחד החשובים ביותר. לאומנות בהכשרת מורים של חינוך ולדורף מקום מרכזי, שכן דרכה ובאמצעותה משתנה האדם ומתפתח. אין הכוונה שכל מורה יהיה אומן בכל תחומי האומנות, אלא כאמור, שהמורה לעתיד יעבור דרך שטחי אומנות רבים ומגוונים תהליכים עמוקים ובעלי משמעות. כך עוברים הסטודנטים הכשרה עמוקה ואינטנסיבית בציור ורישום, תנועה ומשחק, דקלום ודרמה ומוזיקה. הכשרה זו נותנת למורה אחר-כך גם כלים לעבודה אומנותית ומלאת חיים בתחומי המקצוע השונים. (יותר על הכשרת המורים בפרק המתאים).

לאומנות אם כן מקום בעל משקל רב בבית-הספר. משקל זה מקבל דגש רב עוד יותר בכיתות בית-הספר היסודי – א' עד ז', ח'. בגיל זה רואה חינוך ולדורף (מתוך תפיסתו ההתפתחותית) את מירב המשמעות לפיתוח כוחות הרגש והדמיון אצל הילד. עולמו הפנימי של הילד מתעצב בתקופה זו. לכן מכוונים בבית-ספר ולדורף את כל המאמצים בכיתות אלו לעבודה אומנותית. כל נושא לימודי, כל תחום דעת, כל שיעור וכל תקופת לימוד מכוונים קודם כל למישור האומנותי-אסתטי. הביטוי האומנותי בצבע ובצורה, השירה והמוזיקה וכך כל ממד אומנותי אחר חשובים בחינוך ולדורף לאין ארוך מיכולת הקריאה, מההישגים בחשבון וכו'. דרך תהליכי האומנות מגיעים לבסוף גם להישגים לימודיים, אולם נפש שלא קיבלה מזון אומנותי מלא חיים ודמיון בגיל זה כבר לא תוכל לקלות לפצות עצמה על כך.

4. החינוך המיוחד – מדיניות השילוב של בית-הספר

(פרק זה נכתב בעיקר על ביה"ס בהרדוף, למרות שהגישה הכוללת נכונה לכל בתי-הספר בארץ)

חינוך ולדורף רואה את המשימה החינוכית כקרובה מאד לעבודה בתחומי הריפוי והבריאות. החינוך אינו נתפס כמרוץ הישגי אחר הערכות חיצוניות אלה או אחרות, אלא, קודם כל כניסיון לממש את החבוי בכל ילד וילדה. זהו ניסיון להביא את הילד

חינוך ולדורף רקע וישומים

לאיזון ולהרמוניה בינו לבין העולם סביבו, בינו לבין עצמו. כאשר רואים את החינוך בדרך זו מתקרבים מאד להקבלתו לתהליך של הבראה וריפוי. במסגרת זו של תפיסת החינוך כתהליך מבריא ומרפא יש לבית-הספר דגש מיוחד על מדיניות שילוב של ילדים בעלי צרכים מיוחדים במסגרתו. כיוון שממילא עובר כל ילד בבית-הספר תהליך של טיפוח ועידוד כוחותיו הפנימיים, תהליך רב-פני של עידוד ועבודה עם כוחות נפש וגוף רבים ככל האפשר, מוצאים התלמידים בעלי צרכים מיוחדים תשובה עמוקה ומלאה במסגרת החינוכית של בית-הספר.

שילוב זה נעשה בצורות שונות:

ראשית, קולט בית-הספר תלמידים רבים עם צרכים מיוחדים במסגרת הכיתות הרגילות. אלו יכולים להיות תלמידים עם ליקויי למידה שונים, בעיות רגשיות או תלמידים של החינוך המיוחד (שעברו ועדת השמה) שאנו משלבים בכיתות הרגילות. שנית, קיימות בבית-הספר ארבע כיתות לחינוך מיוחד. כיתות אלו קולטות תלמידים שבשלב הראשון אין אפשרות לשלבם בכיתות הרגילות. כיתות אלו הן קטנות, כ- 12 ילדים בכיתה וניתן במסגרתן לעבוד כך, שכל תלמיד מקבל יותר תשומת לב וזמן אישי מהמורה מאשר בכיתה רגילה. בכל שלב ובכל שנה נפתחת מחדש שאלת השתלבותם של תלמידים מכיתות אלו בכיתות הרגילות. במידה ומעריכים שהם בשלים לכך מנסים לקלטם במסגרתן, במידה ולא הם ממשיכים בכיתות הקטנות.

כיתות אלו משתלבות בכל אירועי בית-הספר: חגים ומועדים, טיולים, פרויקטים שונים, מסיבות וכו'.

בית-הספר רואה את השילוב של ילדים עם צרכים מיוחדים בכל הווייתו החינוכית כתהליך נכון עבור ילדים אלו, אך גם עבור שאר ילדי בית-הספר. הילדים המשולבים יכולים באמת לגדול ולצמוח כאנשים בריאים ובעלי בטחון וערך עצמי רק במסגרת של חברה בריאה שחובקת ומקבלת אותם. שאר ילדי בית-הספר מקבלים משילוב זה לא פחות על-ידי הבנה והפנמה של השונה והמיוחד.

העבודה החינוכית שנעשית עם ילדים אלו דומה באופייה לעבודה החינוכית הנעשית בשאר מסגרות בית-הספר. אלא, שבמסגרת החינוך המיוחד מדגישים יותר כל שלב ועוברים את תהליכי הלימוד בצורה איטית, שפונה בצורה יותר מודגשת לפעילות הגופנית ולכוחות הרגש והחוויה.

בכיתות הנמוכות שמים את הדגש על ביסוס החוויה הנפשית של הילדים, על שיקומם מבחינה אישית וחברתית ועל החזרת הביטחון והאמון ביכולתם. ככל שעולים בגיל שמים דגש מכוון יותר גם על טיפוח מיומנויות הלמידה, על הקניית ידע ושילוב הילד בעולם סביבו. בכיתות התיכון קיים כבר דגש יותר מקצועי של רכישת מיומנויות עבודה ולעיתים אף מקצוע.

בבית-הספר קיים פורום קבוע של עבודה עם מסגרות החינוך המיוחד והתלמידים בעלי הצרכים המיוחדים. פורום זה כולל את מחנכי הכיתות של חינוך מיוחד, המורים שעובדים באופן פרטני עם התלמידים המתקשים, רופא בית-הספר, פסיכולוג בית-הספר ולעיתים המורים שעובדים בתרפיות השונות. פורום זה מלווה את עבודתם של הכיתות לחינוך מיוחד, את העבודה הפרטנית עם תלמידים אלו ומנסה להעמיק בתחום החינוך המיוחד.

רופא בית-הספר:

מתוך הגישה המתוארת לעיל, עולה כמובן מאליו הצורך לערב בצוות בית-ספר רופא שיחזיק במרכז תשומת ליבו את בריאותם של התלמידים יחד עם המורים וההורים. כך, ניתן להעמיק את יכולתו של צוות בית-ספר להיות בקשר עם הצדדים

חינוך ולדורף רקע וישומים

הבריאותיים – מבחינה גופנית ונפשית – בקרב התלמידים, לסייע להם ולהעניק להם עזרה רפואית, ובמידת הצורך תרפיות שונות באומנות. רופא בית-הספר הוא חלק חשוב מצוות המורים, נמצא בישיבות המורים הרחבות ועובד כאמור במסגרת פורום החינוך המיוחד. המורים וההורים יכולים להתייעץ ברופא בית-ספר, והרופא עצמו יכול ליזום שיחות אודות תלמידים או תופעות שונות בהוויית החיים הבית-ספרית. הוא מבקר באופן סדיר בכיתות, ומשוחח עם מחנכי הכיתות אודות בעיות הקשורות לעבודתם. לרופא מקום חשוב גם בתהליכי קליטת התלמידים לבית-הספר. חוות דעתו המקצועית ויכולתו לאבחן קשיים וצרכים מיוחדים עוזרת במקרים רבים לקלוט בצורה נכונה ומודעת תלמידים לבית-ספר.

5. שפות זרות

בעבר הרחוק, כך מספר ספר בראשית (פרק י"א, א') הייתה כל הארץ שפה אחת. אך בעוד בוני מגדל בבל עוסקים בבנייתו כדי להגיע השמימה, ירד האלוהים אליהם ובלל את שפתם, "אשר לא ישמעו איש שפת רעהו" והפיצם על פני כל הארץ.

בבתי-הספר ולדורף בארץ מתחילים עם לימודי השפות הזרות כבר בכיתה א'. בד בבד עם הפעילות הלימודית הענפה לטיפוחה של השפה העברית, מלמדים גם את השפות הזרות: אנגלית וערבית.

דרך תהליך ארוך ומובנה מתאפשרת לילדים רכישת השפה הזרה באופן הספונטני והטבעי ביותר, בדרך של חיקוי ומשחק, כפי שהילדים הצעירים לומדים ומפנימים את שפת האם שלהם.

בשלב הראשון – כיתות א' עד ג' – מתרגלים את השפה הזרה ללא כתיבה וקריאה, כפעילות המכוונת לחוויה הנפשית של הילד, מתוך שירי ילדים, דקלומים, משחקי מעגל, הצגות, משחקי דיבור, ספירה ועוד. כך יכול הילד להפנים את הנגינה המיוחדת, את הצליל של השפה, ואט אט, ללא פעולת תרגום, לאצור לעצמו, כמעט בלא-יודעין, אוצר מילים וקשר פנימי לשפה, אשר יהווה את התשתית ללימודיו בהמשך.

הלימודים היותר "פורמליים" – כתיבה וקריאה בשפה הזרה – מתחילים בסוף כיתה ג' או בכיתה ד'. בהמשך, סביב כיתה ו', מתחילים לעבוד על כללי הדקדוק, ותרגול של תבניות וחוקים של תחביר, סגנון וספרות. לימוד זה "מונח" על החוויה הבלתי-אמצעית והספונטנית של חווית השפה, על התחושה הטבעית של קשר ואחיזה בשפה שנבנה בכיתות א' – ג'.

התפיסה החינוכית המנחה צורת לימוד זו היא, כי רכישתה של שפה זרה יכולה להיות גם הדרך להיכנס לעולמו הפנימי של האחר, הזר והשונה. דרך לימוד שפה בצורה זו אפשר להיפתח להכרות עם תמונת העולם והתרבות של עמים אחרים. בהשאלה מסיפור מגדל בבל ניתן גם לומר: "לשמוע איש את שפת רעהו".

השפות הזרות אותן בחרו בתי-הספר ולדורף בארץ ללמד הן אנגלית וערבית. הן מייצגות נאמנה שני כיוונים תרבותיים הכרחיים בזמן ובמרחב שלנו.

6. טכנולוגיה: המחשב, אמצעי התקשורת והמדיה

מסיבות שונות, שלא כאן המקום לפרטן נמצא החינוך בעולם המערבי בתקופתנו, בסוף המאה, במשבר. לתוך מציאות משברית זו, שיצרה מעין ריק ערכי נשאבת בקלות הטכנולוגיה. זו הופכת לפתרון המושלם לכל בעיות החינוך ומצוקות ההוראה. ההתייחסות במערכות החינוך לטכנולוגיה – בעיקר למחשב על שימושיו השונים – הנה פעמים רבות כאל אמונה חדשה. בספרו "קץ החינוך" מבטא ניל פוסטמן מציאות זו במילים: "במובן שבו אנשים מאמינים

חינוך ולדורף רקע וישומים

בטכנולוגיה, סומכים עליה, מקבלים את הבטחותיה, ומרוצים מנוכחותה. בכך שלגבי רובם דרכיה מסתוריות, שהם ניצבים מולה ביראת כבוד ובמעין תהליך של חזרה בתשובה... אם אין זו אמונה דתית, אמונה דתית מהי? ... **אולם בשום מקום לא נמצא יותר התלהבות ביחס לאל הטכנולוגיה מאשר בין מחנכים.**” בדיוק בנקודה זו, של הניסיון למצוא את הפתרון לכל בעיותינו החינוכיות בטכנולוגיות חדשות נמצאים כה רבים מהניסיונות החינוכיים בבתי-הספר המחדשים בזמננו. הסביבה הטכנולוגית, מחשב לכל ילד, תקשורת מחשבים בין בתי-ספר ותלמידים וכו' וכו' ממלאים את האקלים החינוכי של רוב החידושים בשדה החינוך. השאלות של התפתחות הילד וקשרה לטכנולוגיה, של התאמת אמצעי הטכנולוגיה השונים לעולמו הפנימי של הילד, של השפעתה כאמצעי חינוכי על ילדים בגיל זה או אחר כמעט ולא נשאלות.

בחינוך ולדורף, ובבתי-הספר ולדורף בארץ נעשית ההתייחסות לשאלות אלו קודם כל לאור התפיסה של התפתחות הילד. השאלה אינה האם לעשות שימוש בטכנולוגיות החדשות, אלא איך לעשות בהן שימוש נכון וחינוכי בהתאם לצמיחת הילד והתפתחות עולמו הפנימי.

הטכנולוגיה- הטלביזיה, המחשב, התקשורת וכל מה שעוד יומצא בעתיד – אינה המטרה בחינוך. כמו דברים אחרים בעלי משמעות וערך פנימי היא בסופו של דבר עוד אמצעי, כלי לטיפול ועידוד התפתחותו ההרמונית והמאוזנת של כל ילד וילד. כדי לנצלה באורח הנכון, וכדי שהיא לא תחרוג מגבולותיה (מה שבדרך כלל אכן מתרחש) יש להעמידה **לרשות התהליך החינוכי**, ולא להפך, להעמיד את התהליך החינוכי לרשות האמצעים הטכנולוגיים. על מנת לעשות זאת יש לראות את השאלה של הטכנולוגיה בחינוך לאור המגמות העיקריות של התפתחות הילד. בקצרה ניתן לתאר תהליך זה בצורה הבאה:

בשנות הילדות הרכות מכוון הילד כולו לפעילות. חושי יכולותיו, כשריו וכל התפתחותו נעשים מתוך ועל יסוד פעילותו ותנועתו הפיזית-גופנית. ככל שיהיה יותר פעיל וערני בחושי ותנועתו, כך יפתח יותר את כישוריו לכל חייו בהמשך. אולם הטכנולוגיה מטבעה הנה חוסכת פעילות. מטרתו של כל מכשיר הנה לרוב לחסוך מאתנו מאמץ מסוים. המכונית חוסכת מאתנו את המאמץ ואת הזמן של ההליכה, מכונת הכביסה את המאמץ של כביסה ביד וכו'. אולם, מה שנכון עבור עולם המבוגרים הנו פעמים רבות מזיק והרסני עבור הילד. עבור הילד הרך אין לחסוך במאמץ ובזמן, להפך, דברים אלו, מאמץ, פעילות וזמן הוא צריך יותר מכל לשם התפתחותו.

לכן, מנסים בחינוך ולדורף, במיוחד בגיל הצעיר, להביא לילד סביבה טבעית ככל האפשר. להביא אותו למירב הפעילות האפשרית, תוך כדי ניצול החושים הטבעיים. זאת גם הסיבה שמנסים להרחיק את הילדים מרוב סוגי הטכנולוגיות. ככל שהילד יהיה פעיל יותר ומחובר יותר לסביבתו הטבעית – כך יתפתחו כשריו הפנימיים בצורה הרמונית ובריאה יותר. כפי שכבר צוין בפרק על התפתחות הילד, גן הפועל לאור חינוך ולדורף הוא מקום של פעילות, של משחק דמיון, של תנועה ויצירתיות. הילדים לא ישבו מול טלביזיה או מחשב, אלא יהיו פעילים ויוצרים עם כל גופם ונפשם.

בשנות בית-הספר היסודי, מכיתה א' ועד לכיתה ז' או ח' מתפתחים, כאמור, בילד בעיקר עולמו הפנימי והווייתו הרגשית. זוהי הסיבה שבבית-ספר ולדורף מتركזים בגיל זה בעיקר בצדדים האומנותיים והאסתטיים. מקצועות הלימוד ותחומי הידע השונים מועברים דרך כלי האומנות השונים.

חינוך ולדורף רקע וישומים

גם בתחום זה משמשים העזרים הטכנולוגיים בדרך-כלל בריחה מתהליך אנושי ואומנותי, מלא רגש וחוויה. הם אינם מאפשרים פעמים רבות את הטיפול של פעילות פנימית מלאת חיים, אלא להפך, הופכים את החיים הפנימיים לצורות קבועות ומקובעות. סיפור מלא חיים שמסופר בעל-פה, משאיר את הילד מלא בתמונות דמיון שהוא עצמו יצר אותן. הוא נדרש למאמץ פנימי של הדמייה ובניית עולם פנימי. אותו הסיפור שנצפה בסרט מביא כבר את הכל מושלם וגמור. לילד לא נותרת שום פעילות פנימית, הוא הופך לפסיבי, לצופה בלבד. בדוגמא זו כמו גם בדוגמאות רבות נוספות משתקת הטכנולוגיה את עולמו הפנימי של הילד ולא מביאה אותו למאמץ הפנימי אליו הוא נדרש בגיל זה. לכן גם בשנים אלו מנסה בית-הספר ליצור קודם כל, ומידת האפשר, אווירה אנושית שבה אדם מלמד אדם. אין בבית-הספר הוראה דרך טלביזיה או אמצעים טכנולוגיים אחרים. גם המחשב מחכה לגיל מאוחר יותר.

מגיל ההתבגרות, בערך מכיתה ח' ואילך, נכנסים העזרים הטכנולוגיים יותר ויותר לחיי בית-הספר. כעת באמת בשלים הנערים והנערות למפגש עם הטכנולוגיה, מפגש כזה, שבו הם יוכלו להביא את עצמם עם הכוחות שהם פיתחו עד לגיל זה. זהו גם הגיל המתאים להתחלת העבודה עם המחשב.

הניסיון מראה שתלמידי ולדורף, שעברו דרך התפתחותית כמתואר לעיל לא רק שלא מפגרים בתחומים הטכנולוגיים עקב גישה הדרגתית זו, אלא אף במקרים רבים יוצרים קשר עמוק ויצירתי עם אמצעי הטכנולוגיה השונים לא פחות ולעיתים אף יותר מתלמידים אחרים.

7. שירים אישיים

חינוך מתוך הקבוצה – חינוך מתוך היחיד

חינוך ולדורף מנסה לפעול מתוך החוקיות ההתפתחותית של הילדים באשר הם ילדים. בכך הוא מזהה את האפיונים השונים לכל קבוצת גיל. המורה מנסה לכוון את עצמו תמיד אל המכנה המשותף של צורכי הכיתה אשר באחריותו. זהו אחד מהמאפיינים של חינוך ולדורף, שהמורה עובד עם הקבוצה, ומנסה להשרות בה אווירה של קהילה לומדת ומתחנכת. המסר העובר כך אל ילדי הכיתה הנו: בני אדם לומדים ומתפתחים **ביחד**.

יחד עם זה, ובמקביל, מושם דגש רב על התפתחותו של כל ילד וילד בקבוצה. המורה מנסה לדעת מה מצבו ומה שלומו של כל ילד מתוך הקשר האישי והליווי הצמוד.

דוגמא אחת מיוחדת ליצירת הקשר האישי והמלווה עם הילד, דוגמא הממחישה כיצד ניתן לראות וללוות אותו **בתוך** קבוצת בני גילו וכן **מבעדה** היא כתיבת השירים האישיים.

בכל כיתה בבית-הספר היסודי – כיתות א' עד ח' – מקבלים הילדים שיר אישי. שיר זה נכתב על-ידי המחנך, מתוך התכוונות לילד עצמו במטרה לחזקו אל מול האתגרים העומדים בדרכו. השיר נכתב מתוך התעמקות בטבע הילד, באישיותו, בצרכיו, יכולותיו וקשייו. נעשה בו ניסיון למקד בדרך של תמונה, של דימוי או מטפורה, בדרך מרומזת ולא ישירה את דרכו של הילד ואתגריו. בעת כתיבת השיר עושה המחנך שימוש בריתמוסים השונים של השירה ובקבוצות שונות של מצלולים כאלמנטים תרפויטיים. שיר זה הנו יצירה חד-פעמית, עבור ילד מסוים, והוא מלווה

חינוך ולדורף רקע וישומים

אותו לעיתים במשך שנת לימודים שלמה. בדרך-כלל מדקלם הילד את שירו פעם בשבוע בזמן השיעור הראשי.
אין זה מן הנמנע להחליף שיר גם באמצע שנת הלימודים, במידה והמחנך מרגיש שהשיר מיצה את עצמו או אינו מתאים לילד.

באופן היסטורי נתנה ההמלצה לכתובה ולשימוש בשירים הללו על-ידי שטיינר בשיחה אודות הערכות סוף שנה. הוא הציע אז לכתוב, כחלק מהתעודה שיר, הנושא בתוכו תמונה אליה רוצה המחנך לכוון את הילד בשנת הלימודים הבאה. כך יצא שמם של השירים הללו **כשירי תעודה**.

עם השנים פתחו מורי ולדורף שיטות שונות לעבודה עם שירים אלו והם ניתנים לילדים בצורות שונות. יש הנוטים לתת אותם כמתנת יום הולדת, ואז משתנים השירים במהלך שנת הלימודים, באופן הדרגתי, ומקבלים אופי חגיגי דרך אווירת ימי ההולדת בכיתה. יש הכותבים את השירים בתעודות סוף השנה, וכך עם תחילת השנה מתחלף באחת "אוסף השירים" של ילדי הכיתה.

הצורך להתייחס לילד באופן האישי ביותר ולהעניק לו נקודת אחיזה, בדרך של תמונה פנימית נמצא במרכז המאמץ של כתיבת שירי התעודה. זהו מעשה חינוכי, השואף להיות מקור של התחזקות ויציבות. משהו שיזכיר לו לאן עליו לכוון את כוחותיו ומאמציו.

כמה דוגמאות לשירים:

(השירים נלקחו מהכיתות הראשונות של ב"ס ולדורף הרדוף)
מתעודות בסיום כיתה ג':

פשוש קטן	פשוש קטן
פשוש יפה	פשוש יפה
בבוא אביב לגן,	קופץ בין השיחים,
עובד, בונה	רוקד ושר
ללא לאות	צועק, קורא
קן למשפחה,	ועף למרומים,
ברצינות	ללא לאות
בשקדנות	או הפסקה
פאר היצירה!	קורן שמחת חיים.

משמיים קרן אור	נע דומם מעל ראשי
הוא שולח לנפשי,	בנתיבו כוכב זוהר,
אפלה, מורא ושחור	מלווה את צעדי
מגרש מנשמת.	גם ביום וגם בליל.

משמיים קרן אור
הוא שולח לגופי,
כוח, מרץ ושמחה
מעניק הוא ללבי.

מסיום כיתה ה':

חינוך ולדורף רקע וישומים

אמצא את דרכי בין שבילי החיים,
הולכים, סובבים באין ספור פיתולים.
עולים לגבהים של שיאים מושלגים
יורדים לתהומות של אש שלהבות.

אמצא את דרכי בין שבילי החיים,
דרכי מתפתלת בין אלף שבילים,
נפגשת, נפרדת, חוצה ידידים,
שומרת תמיד על נתיב משלה.

אמצא את דרכי בין שבילי החיים,
שונה ומיוחדת מכל הדרכים,
תוביל גם אותי עם כל השבילים
לצומת מפגש של אחווה ושלוש.

שורשיו עמוק חודרים
קצות עליו בעננים,
ברוש ניצב איתן,
גשר זקוף קומה
בין שמיים לאדמה.

כחול רקיע מעליו
אדמה שחורה תחתיו-
ברוש ניצב זקוף,
קרן שמש ירוקה
בין אור לאפלה.

רוחות, סופות וסערות
נושבות, מכות ומאימות,
ברוש ניצב איתן,
לצד נוטה, מרכין ראשו
יחזור תמיד לאיזונו.

ליום הולדת 8 :

עורה קום פרפר קטן, כי
שעתך הגיעה,
מן הגולם שבנית
צא כעת – כי די חיכית!

שמש אור מלאה בגן כל
פרח ובן שיח,
על לבד, לב פרפרון
היא תמיד תשגיח.

עורה קום פרפר קטן, כי
עת, לצאת, לדרך.

ליום הולדת 10 :

יפעתך כזוהר החמה
שאגתך מלא מדבר תהדהד
זינוקך כברק אימה
הו אריה! מה רבה עוצמתך.

השאל לי מעט מעצמת הברזל
למדני - נשמת הסוואנה
למדני נכון את לבי לחשל
על שביל האומץ אותי הובל.

8. מלאכות היד

בבית ספר ולדורף יש משמעות רבה לעיסוק במלאכות היד השונות. המלאכות מובאות כחלק חשוב וחיוני במערכת הלימוד, תוך כדי התאמה לכשרים ולתודעה המתפתחת של הילד בגילאים השונים. התאמה זו מתייחסת לחומרים השונים אתם עובדים, אופי העבודה, מטרתה, האווירה בשעת העבודה, אופי ההנחיה על-ידי המורה ועוד.

כאשר עסוק הילד במלאכה כל שהיא הוא שוקע למעין "תרדמה" של תודעה, הוא צולל לתוך מצב שבו פעילים האינסטינקטים, תהליכי הגוף וכל הקשור לצד הלא מודע של הקיום. העבודה במלאכות היד – כל אחת מכיוון מעט שונה – מביאה את האדם למישור לא מודע זה של הווייתו. בתוך מישור זה עובד האדם עם כוחות שונים לגמרי ואף מנוגדים לכוחות התודעה והחשיבה. הכוח, פעילות השרירים, היכולת להוציא משהו אל הפועל, כוחות העיצוב, כל אלה באים כאן לידי ביטוי. זהו מישור התחנכותי לא פחות חשוב, ולעיתים אף הרבה יותר מהמישור החשיבתי. הנטייה של התרבות והחינוך כיום הנה להעלות על נס את הצד המודע, הקוגניטיבי ולזנוח כמעט כליל את הצדדים הלא מודעים, המעשיים. הרבה נכתב על החינוך והפיתוח של החשיבה, על תהליכי ההבנה והתודעה, אך מעט מאד מתייחסים לחינוך והטיפול של הצדדים הלא מודעים של הילדים. מעט מאד נכתב על הכשרת הגפיים לעשייה ועבודה, על דרך ההתחנכות של מלאכות היד.

קיים הבדל ניכר בין אופי הפעילות המודעת-חשיבתית בגיל הילדות לבין אופי הפעילות המעשית. כאשר הילד עובד וצולל למישורים הלא מודעים של הווייתו הוא מתמלא בחיים, לחייו מתמלאות בסומק, תהליכי הדם ונשימה מואצים והוא קורן מרץ וחיוניות. תהליכי החשיבה לעומת זאת מאטים את זרם החיים, הילד זקוק לשקט, לריכוז, הוא נוטה לחיוורון ולהסתגרות. גם הקשר לעולם סביב משתנה. בתהליכי מלאכה נוטה הילד לפרוץ את המסגרות, הוא זורם אל העולם, מתחבר עמו, יוצר עמו קשר סמפטי וישיר. זרימה זו וקשר זה עם החומר והעולם משפיעה גם על הקשרים החברתיים, העבודה מעודדת יחסים חברתיים חמים וקשר אנושי זורם. תהליכי החשיבה לעומתם מטבעם מבודדים את הילד, מעודדים את החוויה העצמית, את האנטיפיטיה. בתוך עולם פנימי, שקט ובודד מגבש הילד את מחשבותיו והשקפותיו. זוהי פעולה בוגרת באופייה לעומת פעולת העשייה שהנה צעירה וילדותית הרבה יותר.

חינוך ולדורף רקע וישומים

כך נתן לסכם ולומר שתהליכי העשייה והפעילות קוטביים במידה רבה לתהליכי החשיבה והתודעה. במקום שקיים תהליך חשיבה, תהליכי חיים ועשייה כמעט ולא אפשריים, וההפך, במקום של חיים ועשייה אין כמעט מקום לתהליכי חשיבה. אם ברצוננו לטפח תהליך חינוכי נכון ושלם עלינו לשלב איכויות אלו בצורה בריאה ונושמת. שילוב זה צריך להיעשות בכל שיעור, בכל יום לימודים, בכל תקופה וכן ברצף השנים בין כיתה א' ל"ב.

בחינוך המודרני קיימת נטייה להדגיש ולעודד בעיקר את הצד החשיבתי, והצד של העשייה והפעילות נדחק לגמרי לשוליים. כמו כן נוצר קשר לא נכון ומזיק בין מלאכות היד והכשרה מקצועית לתלמידים בעלי יכולות קוגניטיביות נמוכות. כך נוצר מצב שהתלמידים המוכשרים (בתחומי החשיבה) לא עוסקים לעולם בצורה רצינית במלאכות. רק הפחות מוכשרים עוסקים בתחומים אלה, וזאת מתוך ההנחה, שהם ממילא אינם מסוגלים ליותר מכך... לפחות שיזכו למקצוע. זו היא טעות גדולה, שמאחוריה עומדת תפיסת עולם שגויה. כך יצרנו מערכת חינוכית, בה לחלק גדול מהמהות האנושית אין מקום כלל. האדם מראשו ומטה אינו מקבל כל התייחסות בבתי הספר שלנו.

בשביל להבין את תפיסת חינוך ולדורף בהקשר זה, יש להבין את המושג: **"מטמורפוזת של כוחות הנפש"**. משמעות מושג זה הנה, שכוחות הנפש של האדם המתפתח אינם קבועים ודומים בכל גיל וגיל, אלא שכוחות הנפש השונים עוברים במהלך הילדות שינוי, גדילה והתפתחות פנימית. כך נתן באופן מכליל לומר, שכוחות העשייה והפעילות של הילדות המוקדמת עוברים שינוי והופכים לכוחות פנימיים של רגש וחוויה בגיל בית הספר היסודי ולכוחות חשיבה ותודעה בתיכון ובבגרות. תחילת כל תהליך לימודי הנה במעשה, באימפולס, אותו מעשה עובר ומשתנה לרגש, לחוויה, והופך אחר-כך למושג, להכרה. במשפט הידוע: "נעשה ונשמע" גלום הרבה מהעיקרון החינוכי על פיו פועל חינוך ולדורף.

בשנותיו הראשונות מהווה הילד מעין ישות של עשייה ופעילות, מלאת כוחות חיים ותנועה. הוא עובד ללא הרף – בצורה לגמרי לא מודעת כמובן – על התנועה, ההזדקפות, ההליכה, פיתוח גופו דרך משחקים ומגע עם חומרי העולם וכו'. האופן בו הוא ימצא שלב זה ישתקף אחר-כך בכל המערך הרגשי של ישותו ובצורת חשיבתו. פעילותו ומעשיו עד גיל ההתבגרות ולמעשה עד סיום בית הספר משמעותיים לא רק לשם עצמם, אלא עבור כל חייו בהמשך. בבית הספר ולדורף מקדישים לכן לא פחות זמן ומאמץ לתחומים הללו מאשר לתחומי החשיבה והתודעה.

לשם דוגמא נתן להביא את פיתוח חוש שיווי המשקל בילדות הרכה. בהליכה על קורות, אבנים או בכל דרך טבעית אחרת מפתח הילד באופן לא מודע את שיווי המשקל הגופני. חוש זה אם יתפתח ויעובד כראוי יהווה בסיס – טוב יותר או פחות – לחיי רגש מאוזנים בהמשך החיים ולחשיבה שקולה ויציבה. דוגמא נוספת: לימוד סריגה בשנות בית הספר הראשונות יתרום להסדרת תהליך הנשימה וליצירת חשיבה עקבית ומסודרת, בה כל מחשבה קשורה לקודמתה ונובעת ממנה, כמו שכל עין בסריגה קשורה לקודמתה, ויחדיו יוצרות העיניים (והמחשבות) שלמות אחת בעלת מבנה עקבי ומסודר.

באופן העולה מדוגמאות ספורות אלו, נבנית ברובד בסיסי יותר של תנועה ופעילות מעין תשתית לרבדים אחרים ורבים. השאלה של חינוך ולדורף הנה, כיצד נתן להביא את מלאכות היד לא כמשהו נוסטלגי, ולא כהכשרה מקצועית לתלמידים הפחות מוכשרים, אלא **ככוח מעצב אישיות**. כמישור של עשייה ומלאכה שמהווה

חינוך ולדורף רקע וישומים

בסיס לחיי נפש וחשיבה בריאים והרמוניים. כעוד אמצעי ליצירת חינוך אנושי הפונה לאדם השלם. אולי בכך יכול חינוך זה לתרום משהו גם לבעיות החינוך הבווערות: השעמום, חוסר הקשר לתכני הלימוד, האלימות, הניכור ועוד.

מתוך גישה זו אפשר לתאר באופן כללי את מלאכות היד בהן מתנסה כל ילד במהלך שנות בית הספר ולדורף:

כיתות א' – ב' : סריגה בשתי מסרגות תפירה פשוטה

כיתה ג' : סריגה במסרגה אחת תהליכים שלמים של בעלי מלאכה שונים: מהצמר אל הסוודר, מהחלב אל הגבינה, מהחיטה ללחם ועוד...

כיתה ד' : תפירה, רקמה, רקמת איקסים ועוד.

כיתות א' – ד' : העבודה הנה עם חומרים רכים. העבודה בעלת אופי ריתמי, עם חזרות וריתמוסים קבועים. הידיים עצמן הנם כלי העבודה, עדיין אין שימוש בכלי עבודה חיצוניים. בעיקר עבודה על פרויקטים דו-מימדיים.

כיתה ה' : סריגה בחמש אצבעות, כפפות, גרביים וכו' המשך תפירה עבודה בעץ, גילוף ויצירת כלים פשוטים ושימושיים. השימוש בכלים פשוטים: סכין, גרזן, משור, פצירה...

כיתה ו' : תפירה של בובות, חיות מבד ועוד עבודה בעץ בעיקר סביב נושא החיות. התחלת עבודה על שולחן נגרים עם מפסלות ומקבת.

כיתה ז' : תפירה של בגדים שונים, עדיין ביד עבודה בעץ על צעצועים שונים בעלי אלמנט מכני פשוט.

כיתה ח' : תפירה במכונה של בגדים או דברים שימושיים אחרים תדמיתנות: תכנון ועיצוב של בגדים. עבודה בעץ על פרויקטים מסובכים יותר עם יוזמה עצמית.

כיתות ה' – ח' : מעבר לחומרים קשים יותר, בעיקר עץ. עבודה ריתמית על פרויקטים תלת-מימדיים.

תיכון, כיתות ט' – י"ב : מעבר לפרויקטים ונושאים יותר טכניים, עם מחשבה על יעילות, קו יצור וכו'. המלאכות דורשות כבר כוח רב אך גם עדינות ורגישות רבה. מעבר לחומרים יותר קשים לעיצוב: ברזל, מתכות, בטון ועוד. סדנאות מלאכה בתחומים: נפחות, נחושת, תכשיטנות, קדרות, תפירה, עבודה בעור, כריכת ספרים, קליעת סלים, עבודה בבטון ונגרות. כל תלמיד/ה בתיכון יכול/ה להגיע ליצירת:

- סלים מנצרים, בסגנונות שונים ובצבעים.
- כלים שונים בעבודה על האבניים: קערות, כוסות, אגרטלים, צלחות ועוד.

חינוך ולדורף רקע וישומים

- כלים שונים מנחושת : מנורות, פמוטים, קופסאות, קנקנים וכו'
- תכשיטים ממתכות שונות.
- מוצרי עור שונים : סנדלים, נעליים, תיקים, ארנקים ועוד.
- מוצרי נפחות שונים : מתלים, כלי עבודה, רהיטים וכו'
- כריכה אומנותית של ספרים.
- מוצרי נגרות אומנותיים.
- תפירה בגדים שונים בתכנון ועיצוב עצמי.

מחיי הכיתה – כמה דוגמאות למתודות ההוראה

בפרק זה יובאו כמה דוגמאות מעבודה של כיתות שונות בבתי-הספר ולדורף בארץ. בהביאנו דוגמאות מהעבודה המעשית של חיי בית-הספר יש לזכור **שבבית-ספר ולדורף אין דרך אחת ויחידה ללמד תחום ידע מסוים**. חלק ניכר ממהות חינוך ולדורף נמצא בדיוק בגישה ההפוכה: הניסיון להתאים את דרכי ההוראה לתלמיד המסוים עמו נמצאים, לאווירת הכיתה, לזמן בו עובדים, לגיל הילדים, להלך הרוח של המורה וכו'. זוהי גם הסיבה לכך שבחינוך ולדורף אין ספרי לימוד. התהליך הלימודי אמור לנבוע מהמפגש החי והנושם בין אנשים- מורים, תלמידים, הורים וכל אדם אחר שמעורב בתהליכי הלימוד.

הדוגמאות, אם כן, שיובאו להלן אינן אלא כעין **כיוון** או **אפשרות** לאופן לימוד שיוצא מתוך ההשראה של רוח חינוך ולדורף. בדיוק את אותו נושא, או חומר לימודי ניתן בסיטואציה שונה ללמד בצורות שונות לגמרי ולעיתים הפוכות. ובכל-זאת יכולות דוגמאות קצרות אלו לתת משהו מהאווירה ודרך הלימוד של בית-הספר ולדורף.

כיתה א' – לימוד האותיות

כאמור נלמדים בבתי-הספר ולדורף בארץ מרבית הנושאים ותחומי הידע הנלמדים במערכת החינוך בכל בתי-הספר בארץ. השוני הוא **באופן הלימוד**, וכמובן בכל הקשור לאווירת הלימוד ותרבות בית-הספר.

כך הדבר גם לגבי הוראת הכתיבה והקריאה בכיתות הראשונות. הילדים מקבלים בצורה איטית והדרגתית את הבסיס לכתיבה וקריאה, אולם את הקריאה עצמה הם לומדים לבדם, כל תלמיד בקצב ובזמן המתאים לו. הלימוד בכיתה והתרגול בבית אינם מבוססים כלל על קריאה (אין כאמור ספרי לימוד, דפי עבודה, כרטיסיות או כל חומר כתוב דומה) אלא על המגע האנושי, הבלתי אמצעי בין המורה לתלמידיו ובין התלמידים לבין עצמם. בצורה זו רוכש כל ילד בזמנו, כאשר הוא בשל לכך את הקריאה. בכיתה ניתן לו הבסיס לכך.

חינוך ולדורף רקע וישומים

בסיס זה ניתן בעבודה יצירתית ואומנותית ככל האפשר - בתקופות לימוד מרוכזות - על המישרים השונים של השפה המדוברת והכתובה. בעזרת משחקי דיבור שונים ותרגילי מילים מביאים למודעות הילדים את האלמנטים השונים של השפה המדוברת. במקביל עובדים אתם על לימוד האותיות כך, שכל אות ואות תהפוך לחוויה מלאה חיים ומשמעות בנפש הילד. הדגש אינו על מהירות והספק, אלא על העמקת החוויה ורישומה החיובי והמלא.

הדרכים ללימוד האותיות רבות ומגוונות. המשותף לכולן הנו הניסיון ללמד בצורה האומנותית ומלאה החיים ביותר, וכן השימוש במירב תחומי העשייה והפעילות במהלך הלימוד. לימוד של אות יכול להמשך על-פני מספר ימים - הדגש כאמור אינו על ההספק, אלא על התהליך הרגשי-חוויתי שהילד עובר במהלך הלימוד.

לדוגמא נביא דרך אחת אפשרית ללימוד האותיות:

המורה מספר לתלמידים סיפור אודות האדם המתבונן בשמש הזורחת. אדם זה מלא התפעלות מהמראה והוא מניף את ידיו אל-על. בהמשך מצייר המורה עם התלמידים את האדם מול השמש הזורחת, כך שלכל ילד יש במחברתו ציור שלו על נושא זה.

ביום למחרת מתבוננים בציורים וחוזרים על הסיפור. אחר-כך מוציאים מתוך הציור את האות א'. חשוב להדגיש גם את הצד המילולי: א' כהתחלה של המילה אדם. בהמשך עושים ניסיון לחוות את צורת האות עם כל הגוף - בהליכה, ריצה, רישום בגדול באוויר, בפיסול, כיור, עבודה דרך חומרים שונים ועוד. בנוסף מחפשים מילים רבות ככל האפשר שמתחילות באות א' שמסתימות בה וכו'. האות א' מצוירת במחברת התקופה בגדול, בצבעים כציור לכל דבר. אחר-כך ניתן לצייר במחברת מילים נוספות שמתחילות באות א', או שהאות א' נמצאת בתוכן. הדגש הנו כאמור על הקשר הרגשי שנוצר בין הילד בגיל זה לבין האות (שהנה אחרי הכל דבר מופשט לגמרי ומנותק מהוויית הילד ועולמו), מכאן הסיפור, שמחבר רגשית את נפש הילד לאותיות השונות ומכאן העבודה האומנותית בציור, רישום, תנועה ומשחק סביב צורתה של האות. ניתן על-ידי לימוד בדרך זו לחבר את הילדים לאותיות ולשפה הכתובה, ולהפוך את האותיות ל"חברות" של הילד, לחלק מעולמו הפנימי. דבר זה חשוב לתפיסתנו בהרבה מלימוד קריאה מהיר והישגי.

כיתה ב' - לימוד אותיות הכתב

הלימוד של אותיות הכתב מתחיל בדרך-כלל רק במהלך כיתה ב'. כך עובר הילד תקופת זמן משמעותית של כתיבה בדפוס בלבד. לכך יש ערך רב, שכן תהליך למידה בריא בגיל זה עובר דרך תרגול אינטנסיבי בכתיבה ורק אחר-כך לימוד ותרגול של הקריאה. הכתיבה הנה - במידה והיא נעשית בצורה נכונה - תהליך יצירתי, אומנותי, שמערב את כל ישות הילד בעשייה. הקריאה לעומתה הנה תהליך מופשט, שמערב את כוחות הראש והשכל בלבד. לכן לקריאה של אותיות הדפוס - שתלווה את הילד מגיל זה ואילך לרוב ימי חייו - יש להקדים תרגול יצירתי ואומנותי ככל האפשר בכתיבת אותיות אילו.

עקב הני"ל נלמדות אותיות הכתב בדרך-כלל רק במהלך כיתה ב'. שוב יש לציין שללימוד אותיות הכתב צורות רבות גם במסגרת חינוך ולדורף. דרך אחת אפשרית ללימוד זה תוצג בהמשך.

דרך זו יוצאת מתוך הגישה האומנותית של חינוך ולדורף. התלמידים עוברים תהליך אומנותי באומנות שמכונה בחינוך ולדורף: רישום-צורות. באומנות זו עוברים התלמידים תהליך אומנותי ברישום, עיצוב וציור של צורות שונות במדיומים שונים. העבודה עם הצורות ועיצובן אינה לשם מטרה לימודית כל-שהיא, אלא לשם העניין עצמו. צורות אלו נחוות במרחב, נעשות בעזרת הגוף בריצה,

חינוך ולדורף רקע וישומים

הליכה, תנועה ומחוות גופניות שונות, ולבסוף מצוירות במחברת התקופה בצורה צבעונית ואומנותית באופנים שונים.

רישום הצורות כאמור הנו מקצוע בפני עצמו, שנלמד בשנות בית הספר הראשונות כתקופת לימוד חשובה. במקרה של לימוד אותיות הכתב בוחרים צורות כאלו, שבהן מסתתרות כביכול אותיות הכתב. לאחר התנסות אומנותית ברישום צורות במשך מספר ימים, מוציאים מצורות מסוימות – בתהליך אומנותי – את אותיות הכתב המתאימות לאותה צורה. כך ניתן ללמד את רוב אותיות הכתב בצורה אומנותית, מלאת חיים ועם קשר לילד ועולמו הפנימי.

כיתה ג' – תקופות הבנייה, חקלאות ומקצועות

במשך כיתה ג' מסיימים רוב ילדי הכיתה את שנתם התשיעית. סביב גיל תשע מתרחש פעמים רבות מעין משבר עמוק ולעיתים כלל לא מודע בהוויית הילד. משבר זה קשור לשאלת הזהות ומוצא את ביטויו ברגשות פחד וחוסר בטחון. שאלות בסיסיות עולות לפתע ומציקות. כמו-כן יכול לבוא מעין ערעור של האיזון שהיה קיים קודם.

כמה וכמה דברים קיימים בכיתה ג' בחינוך ולדורף על מנת לתת מעין תשובה או חיזוק סביב משבר זה. בין השאר נהוג לעשות תקופות לימוד שנוגעות לצרכיו הבסיסיים של כל אדם: תזונה, בית ומקצוע. תקופות אלו, חוץ מערכן הלימודי והחווית, יכולות להביא בטחון ובסיס לסיטואציה משברית וחסרת בטחון בגיל זה.

בדרך כלל בונים התלמידים בכיתה ג' מבנה, בית או עוסקים באיזה שהיא צורה בבנייה. הילדים עוברים בתהליך הבנייה את כל השלבים של בניית הבית: תכנון, בחירת חומרים, עיצוב, הכנת היסודות, הכנת הלבנים, בניית הקירות, גג, טיח, צביעה ועוד.

על ידי עבודה נכונה אפשר להגיע לכך, שבניית הבית לא תהיה מנותקת מהתלמידים, אלא הם יהיו כה מחוברים לתהליך הבנייה, שהבית יהיה עבורם הרבה יותר מבית פיזי. הם יכולים לבנות דרכו עבורם בית במובן רחב בהרבה. בית נפשי וקיומי שיתן בטחון וחום למישורים עמוקים ורחבים בישותם.

תהליך דומה יכול להתרחש בתחום המזון. הכיתה יכולה למשל לעשות במשך השנה את כל תהליך יצירת הלחם. בסתיו יכולים הילדים להכין שדה קטן, לחרוש אותו ולהכינו לזריעה. עם בוא הגשם לזרוע בו חיטה. אחר-כך במשך השנה לטפל בשדה, להשקותו, לנכש את העשבים וכו'. עם בוא האביב לקצור את החיטה, לדוש את השיבולים ולאסוף את הגרעינים. אז בא תור הטחינה, והכנת הלחם עצמו. שוב אין מדובר בתהליך זה רק בתהליך לימודי מלא חוויות. הכנת הלחם כמזון הבסיסי ביותר של האדם מהווה הרבה יותר מכך. יש בתהליך זה, אם הוא נעשה עם כל כוחות ההתלהבות והרצון של הילדים בגיל זה מעין תשובה על חיפוש עמוק בקרבם.

בצורה דומה נהוג בכיתה ג' ללמד בצורה של התנסות ופעילות עצמית כמה ממקצועות היסוד של המין האנושי. ניתן לדוגמה לעשות את כל התהליך המוביל מהצמר או מהכותנה ועד לבגד המוכן, לעקוב אחר יצור נעלים, מוצרי עץ, ברזל, ועוד. דווקא בעולם התעשייתי והממוכן בו אנו חיים יש משמעות גדולה למעבר של הילד והעמקה בתהליכי יסוד אנושיים אלה. יש בתהליכי יסוד אלו כוח של בטחון, יציבות והכרת עולם נכונה.

כיתה ד', ה' – לימודי הגיאוגרפיה

ההתייחסות ללימודי הסביבה והטבע הסובב מתחילה כבר בגן הילדים ואחר-כך בכיתות א'-ג'. אלא שבגיל זה הלימוד עדיין אינו מודע וממוקד. הילדים חווים את הטבע על מרכיביו השונים, את הנוף הסובב אותם ואת המרחב הגיאוגרפי שבו הם חיים דרך טיולים, פעילויות שונות בטבע, סיפורים, שירים ועוד. זהו הגיל בו יש משמעות קודם כל לחוויה הישירה, של החושים השונים מהעולם הסובב. הקשר הישיר עם עולם הטבע מטופח. כל תהליך של תודעה ולימוד שכלתני יכול רק להרוס ולערער חוויה וקשר ישיר זה.

מכיתה ד' יש כבר משמעות וחשיבות לתהליך יותר מודע של לימוד והפנמה של המרחב הגיאוגרפי. עדיין המוקד הנו בחוויה אומנותית ומלאת חיים של הסביבה, אבל כבר יותר מודעת ומכוונת.

באופן טבעי יוצאים בדרך-כלל מהסביבה הקרובה של בית-הספר או של בית התלמיד, וממנה עוברים הלאה למרחבים גיאוגרפיים יותר ויותר גדולים. כאמור, מוקד הלמידה אינו בהבנה שכלתנית של יסודות הגיאוגרפיה והכרת הטבע, אלא ביצירת חוויה יצירתית ומלאת חיים של תחום זה. מתוך חוויה כזו אפשר מאוחר יותר לדלות את כל המושגים וההבנות הנחוצות. אפשר לדוגמא להפנים את מפת סביבת בית-הספר או יישובי התלמידים על-ידי הכנת דגם של סביבה זו. דגם זה רצוי שיהיה גדול ככל האפשר, ניתן לעשותו בחול תוך כדי העתקת תנאי השטח של הסביבה הנתונה: הרים, עמקים, גבעות, דרכים, יערות, בתים וכו' בחול. בשנים הבאות ניתן לעשות דגמים כאלו, שוב גדולים ככל האפשר של אזורים בארץ: הגליל, מישור החוף, הנגב ועוד, וכן של כל ארץ ישראל. את הפנמת תנאי השטח בדרך האמורה אפשר ללוות בציור, רישום, פיסול בחמר או בכל חומר אחר. העיקר הנו שילוב של אומנויות שונות וכוחות היצירה של הילד בתהליך הלימודי של הפנמת הידע הגיאוגרפי.

בשלב מאוחר יותר – כיתות ו', ז' – נתן בצורה דומה ליצור חוויה לימודית בעלת תוכן כאשר עובדים על מבנה כדור הארץ כולו. בתהליך של יצירה יכול כל תלמיד, או קבוצת תלמידים בעבודה משותפת ליצור בטכניקות פשוטות יחסית, ממש כדור, שוב גדול ככל האפשר, ועליו אפשר לעשות כתבליט, או לצייר את היבשות השונות, את האוקיינוסים ואת שאר הפרטים הגיאוגרפיים של הגלובוס. כך מקבלים התלמידים מושג חי ובעל משמעות ממבנה כדור הארץ ומראהו, דבר שבדרך כלל אינו מובן כלל וקשה מאד לתפיסה מחשבתית בלבד.

דוגמא נוספת הנה לימוד כיווני השמים בדרכים שקרובות לילד ולנפשו הצעירה. דרך משחקי תנועה שונים, דרך התנסויות גופניות במרחב ניתן ליצור זיקה אמיתית של הילדים לכיווני השמים ומשמעותם. על גופם הם חווים הילדים את הכיוונים ודרכו את משמעותם הגיאוגרפית. בהמשך ניתן לקשר כיוונים אלו לגרמי השמים, לתנועת השמש, לכוכבים ולריתמוס מהלך היום. כך מקבל נושא זה חיים וזוכה למשמעות בנפש הילד.

כיתה ז' – היסטוריה

עם עמידתם של הילדים על סף גיל ההתבגרות, על סף עולם חדש, עולות בקרבם שאלות רבות ומורכבות. עולם רגשי עמוס וסוער, עד אתה לא ידוע, מתגלה לנערה/ה. שאלת הזהות העצמית וגיבושה מתעוררת.

הצורך לנווט בעולם סוער זה, למצוא כיוון, "לקרוא נכון את המפה", לדעת למצוא את עצמי על המפה, לגלות את הכוחות לעקוב אחר הכיוון שבחרתי למרות סערות הים, כל אלה הן מיומנויות נפשיות חדשות שיש לרכוש. נתן גם לומר, כעת מתחיל הזמן שבו נתן "לגלות את אמריקה".

תקופתם של מגלי העולם הגדולים, בני המאות ה-15, 16, מסעותיהם, מאבקייהם ותגליותיהם כתמונות היסטוריות, יכולות להיות עבור המתבגרים הצעירים כמו הד לתחושותיהם הפנימיות, ומקור להזדהות וכוח.

בחינוך ולדורף נהוג ללמד בכיתה ז' במשך שלשה עד ארבעה שבועות (תקופה) את המסעות הגדולים של גילוי העולם החדש. החל באנריקה הספן – שיכול היה לחשוב את גילוי העולם אך לא הפליג לעולם, דרך וסקו דה גמה, קולומבוס, מגלן, ועוד. דרך פועלן של הדמויות הללו עומדים הנערים והנערות מול יכולות רבות ומגוונות שיכולות להביא בפניהם מעין רמז ותוכן להזדהות:

הצורך לצאת מנמל הבית ולחצות את גבולות העולם המסורתי והידוע, בדיקת הלא-נודע, חציית הפחד והדעה הקדומה, מעבר של משברים וחוסר תקווה, התמודדות עם דילמות מוסריות (המפגש של אנשי המערב עם העושר האגדי של אמריקה...) – כל זאת במישור של כוחות הנפש. אבל גם יכולת התכנון והחשיבה ערב המסע: הכנת האונייה, רשימת הציוד הנחוץ, קביעת נתיב ההפלגה, ההתמצאות בכוכבים, בקווי האורך והרוחב, ובכלל ההתמצאות – זיהוי מקומי ודרכי... בתקופה זו התלמידים משרטטים מפות, לומדים את רשת קווי האורך והרוחב, מסכמים את סיפורי התגליות, לומדים על התקופה מזוויות רבות דרך מסעות המגלים ומקיפים את הנושא מכיוונים רבים.

סמכות וחופש – שאלת הדמוקרטיה בחינוך ולדורף

הדמוקרטיה הפכה בעת החדשה, ובמיוחד במאה ה-20 לאחד מהערכים המרכזיים של התרבות המערבית. אולם הדמוקרטיה אינה תופעה מובנת מאליה בתולדות האנושות. את רובה הגדול של עברה עשתה האנושות בלעדית. רק בשתי המאות האחרונות, ובמיוחד במאה ה-20 הפכה הדמוקרטיה לנחלת חלק גדול ומשמעותי של האנושות.

הדבר נובע מכך, שהדמוקרטיה, באופן רעיוני והן באופן ישומי מניחה מראש את קיומו של האדם הריבוני, העצמאי, החושב, המתלבט והשוקל באופן הגיוני בין אפשרויות. האדם הרציונאלי בעל יכולת הבחירה וההכרעה הנו הבסיס למשטר דמוקרטי אמיתי. חברה אנושית שאינה מורכבת מרוב מכריע של אנשים חושבים ובעלי שיפוט במובן זה אינה יכולה ליישם משטר דמוקרטי- ואם ברצונה בכל זאת לעשות כן עליה להתחיל בחינוך.

אם מדמים את כל האנושות לאדם, ואת עברה לביוגרפיה של אדם, הרי שניתן לומר: רק כעת, משלהי המאה ה-19 ובמאה הנוכחית הפך אדם-אנושות זה (וגם רק בחלקו) לבשל, עצמאי ובוגר דיו ליישום חברה דמוקרטית. עד לנקודה זו בהתפתחותו הוא הכשיר את עצמו לכך- התבגר, למד לחשוב, לשקול בין אפשרויות להחליט בצורה עצמאית וכי

מנקודת מבט זו מובן מדוע אין המשטר הדמוקרטי נוחל הצלחה בקרב עמים ומדינות רבות גם בזמננו. חלק ניכר של האנושות- גם בימנו – אינו בשל עדיין ליישום הדמוקרטיה. במקומות אלו צריך להתחיל ראשית לכל בחינוך והשכלה, מהם עשויה הדמוקרטיה לצמוח באופן בריא והרמוני.

אך טבעי הדבר, שעם יישומה הנרחב של הדמוקרטיה בתרבות עלתה גם שאלת החינוך לדמוקרטיה והפכה לאחת משאלות המפתח של החינוך בתקופתנו. גם בארץ זוכה החינוך לערכים דמוקרטיים לייצוג נכבד בכמה וכמה בתי-ספר שמיישמים את הדמוקרטיה הלכה למעשה בתחומי המוסד החינוכי. אין ספק שאימפולס חינוכי זה שופע כוונות טובות ומושפע מרעיונות הומניסטיים נאורים. במקום לכוון את הילד במסגרות חינוכיות נוקשות ושרירותיות נעשה ניסיון לשאול אותו עצמו לרצונו, לדעתו ובעיקר להתייחס אליו בכבוד כאדם ריבוני ועצמאי. בראשית המאה היה זה מהפך עצום בחשיבה החינוכית. במקום להתייחס לילד כאל מוצר ולהתאימו, לרוב בכוח לדרישות החברה, הפך הוא עצמו למרכז ומקור כל המעשה החינוכי. היום לאחר ניסיון של עשרות שנים של עבודה בבתי-ספר פתוחים ודמוקרטיים, ולאור

חינוך ולדורף רקע וישומים

תוצאותיו המעשיות של כיוון חינוכי זה בארצות רבות ניתן לראותו בעיניים מפוקחות יותר.

לשם ההבנה, אפשר לשים זו מול זו את שתי השקפות החינוך המנוגדות: החינוך הישן- הסמכותי, מול החינוך הפתוח- הדמוקרטי. החינוך הסמכותי מתייחס לילד כחסר עצמיות וזהות משלו ומנסה להתאימו לצורכי החברה. החינוך הדמוקרטי, לעומתו רואה בילד כבר מהתחלה, ובכל גיל אדם בוגר, בעל זהות עצמית, יכולת בחירה ושיפוט עצמאי. הילד יודע או אמור לדעת כבר מהגיל הצעיר ביותר מה טוב עבורו, ועליו לבחור, להעדיף ולשפוט על דעת עצמו.

שתי השקפות חינוכיות אלו מעלימות עין מהנקודה החשובה ביותר עבור חינוך ולדורף: **מהתפתחות הילד**. האחת רואה בילד לכל אורך הילדות ישות חסרת עצמאות ויכולת בחירה והבנה, והשנייה רואה בו מהתחלה אדם בוגר, עצמאי ובעל שיפוט חופשי. את העובדה שהילד צומח ומתפתח אלי בגרות, ושהתפתחות זו מתרחשת בשלבים שוכחות שתייהן.

חינוך ולדורף שם במרכז השקפתו החינוכית בדיוק את מה שנשכח: את העובדה שהילד עובר **התפתחות**. הילד אינו נתפס רק כילד, וגם לא רק כבוגר, אלא דרכו מילדות לבגרות, מתלות לעצמאות נלמדת ומיושמת כדרך חינוכית. מהו אם כן חינוך לדמוקרטיה? זהו ראשית כל החינוך לתנאים הפנימיים של הדמוקרטיה, החינוך לחשיבה עצמאית, יכולת שיפוט, עצמאות פנימית, היכולת לבחור ולהכריע וכו'. אולם אין להניח תנאים פנימיים אלו כקיימים מראש, כמו שאין להתעלם מהם בכל גיל, צריך לחנך לקראתם ולבססם אט, אט- זוהי מטרת חינוך ולדורף.

בשני המקרים הקודמים, כאשר לא מתייחסים להתפתחות הילד מערער החינוך את הבסיס הפנימי לדמוקרטיה. אם מניחים מראש את הערכים הדמוקרטיים כקיימים ומבססים את כל המערכת החינוכית על כך (כמו בחינוך הדמוקרטי) לא נותנים לילד את הזמן להבשילם ולבססם והוא חי באשליה שהוא אכן עצמאי ובוגר. אחר-כך כשכשרים אלו מתעוררים לא יוכל הילד לקבל חוויה בריאה של עצמאות ובגרות. במקרה השני מדחיקים ומדכאים את הערכים הדמוקרטיים לכל אורך הדרך ואין מעצבים אותם כאשר הם מתעוררים. כך דוחפים את הנערה למרדנות נגד הסדר והחברה ולקיצוניות.

בבית-ספר ולדורף נתפס הילד קודם כל כישות בהתפתחות. זהו אינו בית-ספר סמכותי לכל אורך השנים וכן אינו פתוח ודמוקרטי לכל אורך השנים. היחס לילד, הקשר עמו, מתודות ההוראה ושאלות הסמכות והחופש משתנים ועוברים גם הם התפתחות לאורך שנות בית-הספר.

מאד בקצרה ניתן לתאר זאת כך: ממסגרת מאד ברורה וסמכותית בכיתות הראשונות (כיתות א' - ה'), למסגרת לימודית יותר פתוחה שמאפשרת יותר עצמאות ושפוט אישי בכיתות המעבר (כיתות ו' - ח'), למסגרת שמטפחת את הערכים הדמוקרטיים באופן ישיר בכיתות התיכון.

אם ניקח לדוגמה את שאלת הבחירה - בעוד שבשנים הראשונות אין כמעט בחירה, התלמידים כולם עוברים את כל תקופות הלימוד והשיעורים שנראים למחנכים כבעלי משמעות וערך, הרי שבתיוכון מאפשרים לתלמידים בחירה לפי העדפה אישית ונטיות הלב. התפתחות דומה מתרחשת גם בשאר המישורים שקשורים לשאלות הדמוקרטיה.

כך מוצבת שאלת ההתפתחות במרכז העשייה החינוכית. ככל שישמע הדבר פראדוקסלי, דווקא מסגרת ברורה וסמכותית בגיל הצעיר בונה בצורה היפה ביותר - במידה והיא עוברת התפתחות ושינוי בזמן הנכון - את התנאים הפנימיים לדמוקרטיה.

חינוך ולדורף רקע וישומים

אין ספק שבעידן המודרני יש חשיבות עליונה לפיתוח איכויות פנימיות שמכינות את האדם לקראת חיים במשטר דמוקרטי. עצמאות, יכולת בחירה, בגרות פנימית, חשיבה חופשית ועצמאית, שיפוט אישי, אלה ועוד מהווים במובן זה את מטרתו של כל חינוך בזמן המודרני. אפשר אבל להשיג משהו בכיוון זה רק אם עוברים עם הילדים **דרך של התחנכות**. לדרך זו מנסה בית-ספר ולדורף לכוון.

הערכה בחינוך ולדורף

תהליכי הערכה נכונים אינם מנותקים מהתהליך החינוכי אותו הם אמורים להעריך. תהליכי הערכה מנותקים וכביכול אוביקטיביים אינם חלק מהתהליך הלימודי אליו שואף בית-ספר ולדורף. כמו כל מרכיב אחר בהוויה החינוכית, גם תהליכי ההערכה בחינוך ולדורף נובעים מתפיסת העולם השלמה של חינוך זה, וקשורים ליתר מרכיביו. מכאן מובן שמושג ההערכה בבית-הספר ולדורף קשור ונובע מיסודות חינוך ולדורף:

הגישה ההתפתחותית: גישה זו הנה הלב של בית-ספר ולדורף. הרעיון שהילד עובר במהלך ילדותו התפתחות, ושהתפתחות זו ניתנת למעקב, לימוד והבנה עובר כחוט השני בכל ההוויה החינוכית של בית-הספר. כאמור, כל שאלות החינוך הגדולות כגון: מתודות הלימוד, אווירת הלימוד, הקשר והיחס לילד, החופש בחינוך, וכו' מוצאות את תשובתן בחינוך ולדורף מתוך ההבנה של התפתחות הילד באופן אישי וקבוצתי.

תהליכי ההערכה מקבלים גם הם מהבנת שלבי ההתפתחות של הילד את משמעותם. אין משמעות בגישה זו לתהליכי הערכה מסוימים שנכונים ומתאימים לכל גיל ושלב. בבית-הספר ולדורף מותאמים תהליכי ההערכה לגיל הילד, להתפתחותו האישית ולבשלותו במישורים השונים של הווייתו. תהליכי ההערכה עצמם עוברים במהלך צמיחת הילד התפתחות. הם אינם נשארים קפואים, אלא משתנים ומקבלים צורה חדשה בכל כיתה וכיתה ובכל גיל וגיל. כלי הערכה מסוים יהיה נכון וטוב רק לכיתות הנמוכות, ויאבד כל משמעות בכיתות הגבוהות, וכך גם הפוך. כמו כן יעשה בבית-ספר ולדורף ניסיון להתאים כלי הערכה לכיתה מסוימת, לקבוצת ילדים וכן לילד עצמו. כך מדובר על תהליכים וכלי הערכה דינמיים, גמישים ובעלי טבע של התאמה אישית. כלי הערכה שעוברים בעצמם התפתחות במהלך צמיחת הילד וגדילתו.

הגישה הרב-תחומית: בית-ספר ולדורף מנסה להתייחס לתלמידו בצורה השלמה והרחבה ביותר. כפי שכבר הודגש בפרקים הקודמים, בגישה החינוכית זו רואים את ישות הילד כשלמות הכוללת בתוכה צדדים וגוונים רבים ושונים. גוונים רבים אלו, איכויות שונות אלו כולם חשובים ובעלי משמעות לילד ולאדם. בחינוך ולדורף מעודדים גוון זה או אחר, מפתחים בצורה מכוונת איכות זו או אחרת לאור ההבנה של התפתחות הילד על שלביה השונים. בכל מקרה, כל איכות של האדם השלם הנה בעלת משמעות ועל החינוך להתייחס אליה, לעודדה ולכוונה. במערכת החינוך המקובלת יש התייחסות בדרך-כלל כמעט רק לפן הרציונאלי, מתייחסים לתלמיד כמכיל תהליכי חשיבה ועבוד נתונים בלבד, צדדיו האחרים אינם מטופחים

חינוך ולדורף רקע וישומים

ומשום מה לרוב חסרי כל ערך. דרך התייחסות זו לתלמיד מנסה בית-ספר ולדורף לשנות.

מובן שלאור גישה רב-תחומית ושלמה זו יש לתהליכי ההערכה מובן שונה לגמרי מהמקובל. אלה אינם אמורים לתת תמונה רק אודות יכולת התלמיד להפנים מידע ולעבדו כראוי. לתהליכי ההערכה בבית-ספר ולדורף מושא רחב וגמיש. הם מנסים לתת תמונה, לבחון וללוות מישורים רבים, מישורים שלעיתים הנם מאד אישיים, עמוקים ושונים מהמקובל.

מישורים אלו יכולים לדוגמה להכיל: יכולות חברתיות, יכולת וכשרון בתחומי אומנות שונים, יכולת בתחומי עבודת היד בסדנאות המלאכה, יצירה חופשית בתחום זה או אחר, הצדדים המוסריים של הילד וביטויים בחברה, יוזמה וכוח פעולה בתחומים מסוימים ועוד.

לאור הגישה הנ"ל בתחום ההערכה נבנו בחינוך ולדורף על מסגרותיו השונות כלי הערכה רבים ומתודות שונות של הערכה. חלק מכלי הערכה אלו יובאו בזה. צריך רק להדגיש שאין זה מרוח חינוך ולדורף לעצב כלים ומתודות שנכונים תמיד, בכל מצב וזמן. מהותו של חינוך זה בכך, שהמורה אמור להתאים את דרכי עבודתו ומתודות הלימוד לתלמידים עצמם איתם הוא עובד ברגע מסוים. כך שכל מה שיבוא להלן יש בו מן הדוגמא בלבד לרוח הדברים.

דוגמאות לכלי הערכה שונים:

- **דיאלוג מתמיד בין המורה והתלמיד.** במסגרת דיאלוג זה נעשה תהליך הערכה מתמיד, שתלוי כמובן רבות בגיל התלמיד, באישיות המורה והתלמיד וכו'. לדיאלוג זה מקום חשוב בתהליכי ההערכה בבית-הספר ולדורף.
- **הערכה בכתב** את מחברות התקופה (ראה בפרק המתאים אודות מחברות התקופה), עבודותיו של התלמיד בתחומי המקצוע השונים ויצירותיו בתחומי האומנות והמלאכה.
- **שיחות בתדירות קבועה בין הורי התלמיד ומחנך הכיתה,** ומכיתה מסוימת לעיתים יחד עם התלמיד עצמו.
- **עבודות עיוניות** כסיכום פרקי לימוד עיקריים (תקופות לימוד), כאשר הדגש הנו גם על הצד העיוני וגם על הצד האומנותי-אסתטי.
- **עבודות סיכום בתחומי הלימוד האומנותיים-מעשיים:** ציור, פיסול, דרמה, תנועה ומחול, מוזיקה, שירה, מלאכות היד, סדנאות המלאכה וכו'. לגביהן הערכה מילולית והערכה בכתב מצד המורים ובגיל התיכון גם מצד התלמידים עצמם.
- **פרויקטים משותפים** שזוכים להערכה מסוגים שונים הן לקבוצה והן ליחידים. לדוגמה: הצגה כפרויקט קבוצתי, עבודה משותפת בתחומי הציור או הפיסול, פרויקט מוזיקלי כגון אופרה, מחזמר או קונצרט, יצירה משותפת בתחומי הסדנאות ועוד.
- **תעודות אמצע וסוף שנה.** דגש על המימד ההתפתחותי של התלמיד עם התייחסות רב-תחומית ככל האפשר.

חינוך ולדורף רקע וישומים

• שיחות מורים ומחנכים בפורומים שונים :

- מורי תחום לימודי מסוים
- מורי כיתה מסוימת
- מחנכי בית-הספר
- כל מורי בית-הספר
- צוות מורים לענייני הערכה

בשיחות אלו מנסים להעריך במשותף ולאפיין תלמידים שונים דרך תחומי המקצוע השונים באופן קבוע כחלק מעבודת מורי בית-הספר.

מגיל מסוים (בדרך כלל מכיתה ח' או ט') שותף התלמיד לתהליכי ההערכה וכל תהליך הערכה נעשה בדיאלוג עמו ובשיתופו.

הכשרת המורים ברוח חינוך ולדורף – סמינר המורים

המורים המלמדים בבית-הספר עברו כולם (או שעדיין עוברים במקביל לעבודתם) הכשרת מורים ברוח חינוך ולדורף. הכשרה זו נמשכת כשלוש שנים ומהווה תנאי לקבלת המורה לעבודה בבית-הספר. בדרך כלל עוברים המורים הכשרה זו לפני, או לאחר לימודיהם הרגילים לתעודת הוראה ולתואר אקדמי.

במקביל לבתי-הספר קיים בהרדוף ובטבעון סמינר להכשרת מורים ברוח חינוך ולדורף. סמינר זה עובד במתכונת של סמינר ערב: שני ימים משעה 16:00 עד 21:00 ובוקר יום שישי בשעות 8:00 – 13:00. הסמינר בנוי לאנשים עובדים עם מחויבויות נוספות, שיכולים להכשיר את עצמם במסגרת הנ"ל ובעבודה נוספת בזמנם הפנוי בבית.

סמינר זה עובד עדיין במתכונת פרטית, ומזכה את בוגריו בגמולי השתלמות על מרבית השיעורים. עם סיומו הוא מקנה לעוברים אותו בהצלחה, לאחר שנה של עבודה מעשית מוערכת במוסד של חינוך ולדורף, תעודה המאפשרת ללמד בכל בית-ספר ולדורף בעולם.

בירושלים המצב שונה, שם קיים בתוך המכללה להכשרת מורים ע"ש דוד ילין (בית הכרם) מסלול להכשרת מורים ברוח חינוך ולדורף. הלומדים במסלול זה עוברים במקביל להכשרת המורים הרגילה גם העמקה והכשרה ברוח חינוך ולדורף. מסלול זה מוכר ומאושר על-ידי המכללה והעוברים אותו מקבלים בסיום תעודת הוראה והסמכה להוראה בבתי ספר ולדורף בארץ.

הלימודים בסמינר מתמקדים בשלושה תחומים עיקריים:

א. **העמקה, התבוננות והבנה של טבע הילד והתפתחותו.**
במסגרת זו לומדים בצורה מעמיקה ככל האפשר את יסודות חינוך ולדורף, הנשענים על הפסיכולוגיה ההתפתחותית של שטיינר. בנוסף לומדים צדדים שונים של טבע הילד והילדות כגון: ההתפתחות הגופנית על מישוריה השונים, כוחות הנפש השונים והתפתחותם, תהליך התגבשות התודעה במהלך הילדות ועוד.

ללימוד זה נוסף לימוד של תחומי דעת אחרים כהיסטוריה, פסיכולוגיה כללית, פילוסופיה וכו', לימוד שעוזר להבין את התפתחות הילד בהקשר של תהליכים שעברה האנושות כולה.

ב. **הכשרה אומנותית רחבה ועמוקה ככל האפשר.** הסטודנטים עוברים הכשרה אומנותית רחבה ומקיפה ככל האפשר בשטחי אומנות רבים: ציור, רישום אומנותי, דרמה ועיצוב הדיבור, אוריתמיה, תנועה, פיסול וכיור, מוזיקה ושירה.

הכוונה בהעמקה אומנותית זו אינה להפוך כל מורה לעתיד לאומן בכל התחומים המצוינים, אלא להכשירו מבחינה אומנותית ופנימית. לעבור תהליכי אומנות כמנוף להשתנות פנימית. כמוכן שבנוסף להשתנות זו רוכשים המורים לעתיד גם כלים חשובים וחיוניים לעבודה אומנותית בכיתה ברוח חינוך ולדורף.

ג. **לימודי מתודיקה ועבודה מעשית בכיתות.** בדרך כלל כבר משנתם הראשונה בסמינר מתלווים הסטודנטים לצדדים שונים של חיי בית-הספר. תחילה הם צופים בלבד בכיתות שונות ובארועי בית-הספר ואחר-כך מלמדים בעצמם כחלק חשוב

חינוך ולדורף רקע וישומים

מהכשרתם כמורים. לימוד זה מלווה על-ידי מורה מנוסה, שעוזר לסטודנט ונותן לו את המשוב לעבודתו.

במקביל להתנסות בכיתות לומדים בסמינר לימודי מתודיקה הקשורה לחינוך ולדורף. על סמך דוגמאות שונות ועיבודן לומדים את עקרונות חינוך זה בצורות ההוראה ואופן העברת החומר הלימודי.

הכשרת המורים עבור חינוך ולדורף נובעת כמובן מרוחו של חינוך זה. כשם שמטרתו הראשונה של חינוך זה הנה לטפח את הילד עצמו, על צדדיו וכשריו השונים, כך גם שואפת הכשרת המורים לטפח ולעודד קודם כל את ישותו השלמה והמתפתחת של **המורה עצמו**. אין כל כוונה בהכשרה זו ללמדו תכנים ואינפורמציות רבות ככל האפשר, או ללמדו טכניקות הוראה מיוחדות, אלא להפכו לאדם שלם ורב-גוני ככל הניתן. מורים שעברו התפתחות פנימית ופיתחו במשהו את ישותם הפנימית, יעבירו זאת בכל מעשה ידיהם גם לתלמידיהם.

כמה צדדים טכניים

א. מעמד חוקי והכרה

בתי-ספר ולדורף בארץ הוכרו כבתי-ספר ממלכתיים, רשמים במסגרת משרד החינוך. בתי-הספר מקבלים את התקציבים המגיעים לכל בית-ספר ונתונים לאותו פיקוח. עקב אופיים המיוחד כבתי-ספר ולדורף הם הוכרו כבתי-ספר יחודיים, בעלי ערך למערכות החינוך בארץ, ולכן זוכים בתי-הספר לחופש חינוכי רב ולאמון בדרך החינוכית.

כך מתאפשר לבתי-הספר לטפח את חינוך ולדורף בתוך ובשילוב עם מערכת החינוך הממלכתית. דבר זה חשוב לנו ביותר, משום שמטרת בתי-הספר אינה רק ליצור מערכת חינוך יפה ואיכותית בבתי הספר עצמם, אלא להשפיע ולקרום החוצה לעבר מערכת החינוך כולה. ישנם דברים רבים בחינוך ולדורף שניתנים להעברה, ליישום ולחיקוי במוסדות חינוכיים רבים אחרים.

בתי-הספר מקיימים הכשרה למורים ברוח חינוך ולדורף, ימי עיון וקורסים על נושאים שונים הקשורים לחינוך ולדורף. הם פותחים שעריהם לביקורים של קבוצות מורים או הורים המתעניינים בנעשה בבית-הספר וכן לכל אורח או מבקר הרוצה להתרשם מחינוך ולדורף.

ב. תוכניות לימודים

כבתי-ספר ממלכתיים, אבל בעלי צביון מיוחד מתחייבים בתי-הספר ולדורף בארץ לעקוב אחרי תוכנית הלימודים של משרד החינוך בקוויה העיקריים. בכך נלמדים נושאי הלימוד העיקריים (לשון ועברית, חשבון, אנגלית וכ"ו) לפי תוכניות הלימודים המקובלות, עם שינויים מסוימים הנובעים מרוח חינוך ולדורף והשפעתה על עיצוב תוכניות הלימודים.

יחודו של בית-הספר ויישום עקרונות חינוך ולדורף באים לידי ביטוי קודם כל ובעיקר **במתודות ההוראה**. נושאי הלימוד השונים נלמדים בדרכים של חינוך ולדורף, השונות מאד מהדרכים המקובלות במערכת החינוך (ראה פרק על יסודות חינוך ולדורף).

בית-הספר מתחייב לפעול לשם כך, שתלמידיו יהיו באותה רמה לימודית כשאר בתי-הספר בארץ – מסוף כיתה ג' ואילך – כדי שתלמידיו יוכלו לעבור במידת הצורך לבית-ספר אחר ללא בעיות מיוחדות.

בחטיבה העליונה – כיתות י"א-י"ב – שואף בית-הספר להוציא את בוגריו עם תעודת בגרות ברמת הבסיס. תעודת בגרות שמאפשרת כניסה ללימודים אקדמיים באוניברסיטאות.

ג. מחויבות ההורים

ההורים הרושמים את ילדיהם לבית-הספר צריכים ראשית לכל להסכים עם עקרונות היסוד של חינוך ולדורף. עליהם להבין, שלבית-הספר יש כיוון ורוח חינוכית מאד ברורה ורק הורים וילדים הרוצים כיוון חינוכי זה ושואפים אליו יכולים להתקבל בשעריו.

על ההורים להתחייב לשיתוף פעולה עם מחנכי ילדיהם, ועל ניסיון לעבוד בצורה משותפת ככל האפשר סביב שאלות התפתחות וצמיחתו של ילדם יחד ובתאום עם המורים. שיתוף פעולה זה הנו הבסיס לכל תהליך משמעותי של שינוי וצמיחה פנימית של הילד.

חינוך ולדורף רקע וישומים

שיתוף הפעולה והעזרה ההדדית באים לידי ביטוי גם בעזרה ותמיכה של הורים בנושאים שונים הקשורים להתפתחות בית-הספר וצמיחתו. ההורים בבית-הספר נדרשים לעזור בגיוס כספים, בארגון והקמת היריד השנתי, בהכנת כיתות הלימוד לקראת תחילת שנת הלימודים ועוד צדדים טכניים שונים. עם תחילת תהליך ההרשמה לבית-הספר נדרשים ההורים לחתום על אמנה, המפרטת את עקרי חינוך ולדורף ואת מחויבות ההורים ברוח הנאמר לעיל. כמו כן נדרשים ההורים לחתום על הסכמתם לשלם את שכר הלימוד הנדרש על-ידי ועד ההורים הבית-ספרי.

ה. סידורי ההרשמה

(נכתב לפי המקובל בבית-הספר ולדורף הרדוף, יתכנו שינויים בבתי-הספר האחרים)

ההרשמה לבית-הספר מתקיימת לכל אורך שנת הלימודים. אולם, בית-הספר מחויב לתאריכי ההרשמה של משרד החינוך (בדרך כלל עד סוף חודש אפריל), במקרים מיוחדים ניתן לרשום ילדים לאחר תאריך זה. בית-הספר פתוח לכל משפחה וילד שרוצים לבוא בשעריו. איננו מחפשים תלמידים מצטיינים או מיוחדים, אלא רוצים לאפשר לכל ילד ומשפחה המעוניינת בסוג זה של חינוך מקום ובית.

משפחה הרוצה לרשום את ילדה לבית-הספר צריכה לעבור את תהליך הקבלה הבא:

1. התקשרות למזכירות בית-הספר וקבלת הטפסים הבאים:
טפסי הרשמה עבור הילד וההורים.
אמנת בית-הספר.
טופס התחיבות לתשלום.
2. מילוי הטפסים, חתימה עליהם והחזרתם למזכירות בית-הספר.
3. בשלב זה, במידה ויש מקום בכיתה הרלבנטית תוזמן המשפחה לראיון קבלה (תהליכי הקבלה מתחילים בחודש מרץ בדרך כלל). בראיון זה משוחחים מספר מורים עם ההורים, ובמקביל עם הילד. אין מבחני קבלה כל שהם ואין הערכת הישגים של הילד/ה. מדובר על מעין שיחה והסתכלות עם ועל הילד על מנת לראות שהוא אכן מתאים לבית-הספר ויוכל להקלט בו בהצלחה.
4. לעיתים נדרש ראיון נוסף עם ההורים או עם הילד. לעיתים נדרש בנוסף מפגש עם רופא בית-הספר.
5. בכיתות הבוגרות (בדרך-כלל מכיתה ו' ואילך) מוזמן הילד לכמה ימי התנסות בבית-הספר, בכיתה אליה הוא מיועד.
6. לאחר הראיון או ימי ההתנסות תשלח תשובה בכתב למשפחה.

בית-הספר קולט את תלמידיו על-פי סדר הפניות והגעת הטפסים למזכירות. הנרשמים הראשונים לכל כיתה יוזמנו ראשונים וכו'. במקרים מסוימים יש קדימויות העוקפות סדר הרשמה זה. אלו הן: פניות להרשמה של אחים ואחיות של תלמידים בבית-הספר, ותלמידים המגיעים מגן או בית-ספר ולדורף אחר בארץ או בעולם.

עקב המשמעות שמייחס חינוך ולדורף לגיל הבשלות הנפשית לבית-הספר, נקבע מועד העלייה האחרון לכיתה א' ב- 1 לאפריל. כלומר, ילדים שמלאו להם שש לפני מועד זה יעלו לכיתה א', ילדים קטנים יותר יחכו לשנה הבאה. קורה לכן שפניות

חינוך ולדורף רקע וישומים

רבות המגיעות אלינו אינן מתאימות לשכבת הגיל הנהוגה בבית-הספר. פניות אלו נשקלות בכובד ראש ובתקשורת עם ההורים והילד עצמו.

אין בית-הספר מחויב לקלוט כל ילד/ה הפונה אליו! הדבר מותנה במקום פנוי בכיתה המתאימה, בהתאמת הילד/ה לבית-הספר ובהרשמות קודמות.

ו. תשלומי הורים

תשלומי ההורים עבור בית-הספר נקבעים על-ידי עבודה משותפת בין ועד ההורים לבין הנהלת בית-הספר. ועד ההורים קובע בסופו של דבר את שיעור התשלום, אופן התשלום וכן אחראי על גבייתו. **בכל מקרה מדובר על תרומת הורים שנתנת מרצון.**

הורי בתי-הספר בארץ החליטו בכל השנים שעברו מאז יסודם, לממן מכספם תחומים נוספים שמשדר החינוך אינו מממן, אלו הם בעיקר תחומי האומנויות ומלאכות היד (אוריתמיה, ציור, מלאכות שונות מוזיקה ועוד). כמו כן לממן פיצול כיתות בתחומים הנ"ל.

עקב כך גבוה שכר הלימוד מהמקובל. הורים הנרשמים לבית-הספר מיודעים לגובה תשלומי ההורים וצריכים לחתום על כך, שהם רוצים ומתחייבים לשלמו כנדרש.

ז. אורח החיים בבית-הספר

בית-ספר ולדורף מנסה לשמור בתחומיו על אורח חיים שיהווה מסגרת חינוכית תומכת לכל הבאים בשעריו. אורח חיים זה נועד כדי לטפח אווירה חינוכית נכונה לילדים. על מנת לשמור על אווירה זו שומרים באי בית-הספר: תלמידים, מורים, הורים ומבקרים על מספר כללים בסיסיים של התנהגות ואורח חיים. בין השאר מדובר על הדברים הבאים:

- א. העישון בכל רחבי בית-הספר אסור.
- ב. יש לבוא לבית-הספר בלבוש מכובד ושלם.
- ג. ביום שישי באים כל באי בית-הספר עם חולצה לבנה.
- ד. אין מקום לאלימות על כל סוגיה (פיזית, נפשית ומילולית) בבית הספר.
- ה. השיעורים מתחילים בדיוק בזמן לפי מערכת השעות. בבית-הספר היסודי עם הצלצול של פעמון הכיתה, בתיכון באחריות התלמידים והמורים.
- ו. בתיכון, מכיתה ט' ואילך, חותמים התלמידים על תקנון בית-הספר. תקנון זה מחייב את התלמידים והמורים לעוד שורה של כללי התנהגות.

אנשים שונים אודות חינוך ולדורף

" אם היה לי ילד בגיל בית-ספר, הייתי שולחו לאחד מבתי-הספר ולדורף"

סול בלו – סופר וחתן פרס נובל לספרות

"רוב הילדים שמתחנכים במסגרת חינוך ולדורף הנם שמחים, נבונים, מקבלים, תקשורתיים ומעל לכל אוהבים את בית-ספרם ואוהבים ללמוד."

ג'וזף קלינטון פירס – סופר

" ההישג של חינוך ולדורף הנו, להערכתני, התרומה הגדולה ביותר לשלום והבנה בארץ זו."

וילי ברנדט – קאנצלר גרמניה לשעבר

" אין עוד מערכת חינוכית בעולם שנותנת מקום כה מרכזי לאמנות."

קונרד אוברהובר – מוזיאון לאומנויות וינה

" לסטודנטים הללו יש בסיס רחב ועמוק והתלהבות עצומה ללמידה עצמה."

ארתור זיונק – פרופסור לפיזיקה, אמהרסט קולג' על תלמידי ולדורף לשעבר

" הסטודנטים שבאים מחינוך ולדורף בולטים מתוך ההמון. הם חושבים באורח רב-תחומי (אנטרדיסציפלארי).

לימן שטוקי – מנהל מחלקת המשפטים, אונ. ברנדייס

" במכלול הנסיונות לבנות בית-ספר אנושי לילדים של היום ושל מחר, שבו ילמדו ללא פחד ומתוך סקרנות חיובית, ויצאו מתוכו בביטחון שאכן נתן לשנות את העולם ואת החברה – תופס בית-ספר ולדורף, שעקרונותיו הונחו בידי רודולף שטיינר, מקום נכבד."

פרופ' שמעון זקס ז"ל – הקים וניהל את המגמה לחינוך מיוחד באוניברסיטת ת"א

מדברי תלמידים בתיכון ולדורף הרדוף על בית ספרם:

חינוך ולדורף רקע וישומים

"... כאן זה לא רק כיף לי, ולא רק שהכל כה שונה, אלא כאן לומדים קשה ועובדים, אך יחד עם זה מאד נהנים. כאן אנחנו חיים בתוך הדרך שבה אנו רוצים לחיות."

תלמידה בכיתה י'

" בבית הספר בהרדוף מעבירים את חומר הלימוד בצורה יותר חייה ומעניינת, צורה שנותנת יותר מסתם חומר, משהו לכל החיים. המורים מתייחסים לעבודתם כשליחות אמיתית והם באמת מנסים לתת לנו משהו אמיתי וחי ולעזור לנו מכל הלב. היחסים בין המורים לתלמידים מאד טובים וחבריים והמורים נותנים לנו תמיכה מלאה. זהו בית ספר שנותן אוויר, חופש ומשמעות לכל ילד ולא בולע את התלמידים כמספרים לכיתות, שכבות וכו'. ויותר מכל, זהו בית ספר שהתלמידים בוחרים להיות בו מתוך רצונם החופשי והאמיתי."

תלמידה בכיתה י'

"בית הספר ולדורף בהרדוף הוא קודם כל בית הספר היחיד שבו אני מצליח לתפקד, מפני שבבתי ספר אחרים לא הצלחתי ללמוד ושיטת הרדוף הכי טובה בשבילי."

תלמיד בכיתה י'

"בלי להתייחס לכך שבאמת לומדים כאן דברים ולא רק משננים. בלי להתייחס לכך שרוכשים פה כישורי אמת לחיים. בלי להתייחס לכך שכיף ללמוד פה. בלי להתייחס לכך שמפתחים פה עוד דברים חוץ מן המוח. בלי להתייחס לכך שלומדים לכבד רכוש, את המורים וגם חברים מכיתות אחרות. בלי להתייחס לכך שהמורים לא באים לכאן מחוסר ברירה, אלא משום שהם רואים בחינוך יעוד: אני כאן בגלל שהמורים הם בני אדם, שהם רוצים להיות פה וללמד והם מתייחסים אלי כאל חברה, חברה שהם יכולים ללמוד ממנה, כמו שהיא יכולה ללמוד מהם."

תלמידה בכיתה י'

" בשבילי בית הספר זה מקום שכיף לבוא אליו, כיף ללמוד בו וכיף להיות בו... בשבילי כל דבר שאני לומדת כאן משנה אותי ומלמד אותי דברים חדשים וכך כל פעם מחדש."

תלמידה בכיתה י'

" אני שמחה ללמוד בבית הספר הזה, אני יודעת שאני מקבלת כאן דברים, שלטווח הארוך ישפיעו עלי ועל דרכי בחיים. לרוב זה מתבטא בדברים קטנים..."

תלמידה בכיתה י'

" בית הספר הזה עובד בשיטה שמאד מעודדת את התלמידה ולא מתישה כמו בבית הספר בו למדתי קודם. יש פה גם יחס אישי לתלמידים."

" כאשר באתי מבית הספר הקודם כל האווירה נראתה לי רגועה... לאחר זמן גיליתי שילדים תמיד יהיו ילדים, וחילוקי הדעות יהיו דומים בכל מקום. אך שיטת הלימוד המיוחדת מזכירה לך מה חשוב באמת: החברים, המשפחה ולא בהכרח רק הלימוד היבש."

תלמיד מכיתה ט'

"בית הספר מלמד אותי מצד אחד להיות עצמי, לגלות את האידיבידואליות והייחוד שבי, ומהצד השני לחפש את הדרך להתחבר אל שאר בני האדם וליצור אתם משהו משותף. על כך אני אסירת תודה."

תלמידה מכיתה י"א

"אני לומדת פה מכיתה א'. הייתה תקופה בה חשבתי שבית הספר אינו נותן לי כלים נכונים מבחינה לימודית. אך בשנים האחרונות אני חושבת שבית הספר הזה נותן לי כלים ומכין אותי לחיים עצמם יותר טוב מכל מקום אחר."

תלמידה בכיתה ט'

"למדתי בשלושה בתי ספר מאז כיתה א', כך שיש לי בסיס להשוואה. קודם כל, מה שאני הכי אוהבת בבית הספר בהרדוף הוא שהיחס בין המורים לתלמידים הוא יחס של כבוד... אני מאד נהנית בבית הספר שלנו ומרגישה שאני לומדת הרבה מאד, ומפנימה דברים חשובים."

תלמידה בכיתה י"א

"העובדה שאני לומדת בבית הספר כבר כל-כך הרבה שנים, עושה אותי מי שאני. למדתי להעריך את עצמי בדברים שראויים להערכה – כי הוערכתי. אני חושבת שכל תלמיד שלומד פה מקבל משהו מאד בסיסי, שזה הבנה, הערכה, ניצול מלא של הפוטנציאל שלו ויחס שווה."

תלמידה בכיתה ט'

"בבית הספר שלנו מקבלים יחס מאד מיוחד, למורים אכפת מכל תלמיד ותלמידה. אני אוהבת מאד את בית הספר גם בגלל שאפשר ללמוד בו מגוון של אומנויות ומלאכות כמו: ציור, מוזיקה, קליעת סלים, עבודה בנחושת, קדרות, גילוף בעץ ועוד."

תלמידה בכיתה ט'

"אני מאד מעריכה את היחס וצורת הלימוד בבית הספר. ברור שיש עדיין מה לשפר, אבל נפלא לדעת שיש עדיין מקום כזה שמכבד ככה את התלמידים שלומדים בו."

תלמידה בכיתה ח'

"לדעתי בית הספר נותן אפשרות לאנשים למצוא את הדברים העמוקים והחשובים בעצמם. לי בית הספר נתן את היכולת למצוא ולהבין הרבה מעצמי, מהחולשות שבי, וגם לדעת לקבל או לא לקבל...
עזבתי לשנה לבית ספר רגיל... גיליתי מערכת לא שונה וקיצונית, אלא פשוטה יותר, במקום להבין את החומר באמת ולהתעמק בו לומדים מספרים ונתונים..."

תלמידה בכיתה ט'

"אני אוהבת את המסגרת בה אני לומדת, ואני בטוחה שאם כל ילד בארץ שלנו או בעולם היה אוהב את בית ספרו העולם היה נראה אחרת."
תלמידה בכיתה ט'

חינוך ולדורף רקע וישומים

"המורה הפוסע בצלילי המקדש בין חסידיו
אינו מגיש מחכמתו,
כי מאמונותיו ואהבתו.
אם אכן נבון הוא,
לא יצוכם את חכמתו
אלא יכין את צעדכם
אל מפתן נפשכם אתם."
(הנביא – ג'ובראן חליל ג'ובראן)

"הקטע הנ"ל מבטא בצורה היפה ביותר את הרגשתי לגבי צורת הלמידה בבית
הספר"

תלמידה בכיתה י"א

" אני באמת מאושרת בבית הספר שלי! ... כשהגעתי להרדוף בכיתה ב' לא הבנתי
בדיוק מה אני עושה כאן? למה אני מציירת כל מיני צורת? ומדקלמת כל מיני
שירים? אבל היה לי כיף ונהניתי. גם היום השירה והאומנות הנם מהדברים
המשמעותיים בבית הספר עבורי.
אני חושבת שאם הייתי עכשיו במקום אחר ובבית ספר אחר לא הייתי אותו בן
אדם. אני באמת מרגישה שבית הספר הנו בית עבורי, ואני באמת שמחה לבוא אליו
מידי בוקר.

תלמידה בכיתה י"א

Waldorf school

Unusual and even very strange – That's what new students feel about
the Waldorf school in the beginning.
After a block of time it start to be groovy: you can pick flowers on
Friday and you can sing at the orchestra lesson with Lili...

Waldorf school is a good place for kids cause it's making them good
People. They understand what's good and what's bad, they know to be
considering to other people and to be helpful.

In short, Waldorf school is a good school for everybody, but it's not a
good solution for the masses, because it is based on a small group of
people and there are many people in the world.

תלמיד בכיתה י"א, חיבור חופשי בשיעור אנגלית

שירים ודקלומים מעבודות התלמידים

שיר המשאלה

יש לי משאלה
היא קטנה וגם גדולה

חינוך ולדורף רקע וישומים

שיהיה שלום בין ארצות
ושיהיה שלום בין אחים ואחיות
שנדע לאהוב כל אדם ואדם
למרות שאף אחד לא מושלם.

יש לי משאלה
היא קטנה וגם גדולה
שנחיה בשלוח ובנחת
ושילדנו יגדלו בשלום ואחוה
ושתהיה בינינו הרבה אהבה.

יש לי משאלה
היא קטנה וגם גדולה
היא שוכנת לי בלב
היא תפרח ותלבלב,
אז נקים עולם ביחד
עולם של שמחה ואהבה
ותשלוט האחוה.

(מתקופת סגנון בכיתה ז')

הפרה

הפרה, הפרה היא אוכלת ושותה
מלחכת לה חציר
ואפה רטוב תדיר,
לאיטה היא מתנהלת
והרבה שעות אוכלת.
לה קרניים, לשון, עיניים
וארבע פרסות בקצה הרגליים.
היא מעלה גירה
זיבלה חשוב לאדמה,
הפרה מייצרת חלב
ושימושו כה רב,
זנב לה ארוך –
כמו שרוך!

(מתקופת חיות בכיתה ה')

גוף האדם

אני ניצב על האדמה
זקוף ועומד איתן,
ליבי פועם בשלווה
הנני בן אדם!

רגלי בטוחות וחזקות
בוטח אני בס,

רגלי הולכות ועובדות
הן יוליכוני בעולם.

החלק האמצעי בגופי
בו נמצא הלב,
הוא החלק הרוחני שבי
וגם האוהב.

והחלק העליון, הוא ראשי
בו אני הוגה, חושב,
הנני מסתכל ומקשיב לעצמי
אך גם אל תוך הלב.

אני ניצב על פני אדמה
זקוף ועומד איתן
ליבי פועם בשלווה
הנני: בן אדם!

(מתקופת אנטומיה, כיתה ח')

שלושת העורבים

שלושה בני עורב על ראש עץ
הם ישבו.
שחורים כאשר תדמו ותשוו.

האחד הוא רגזן,
השני פטפטן,
והשלישי סתם תם.
ישבו ודיברו על יופייה של
ארצם.
על תפארת מינם
ועל כוח עולם.
הרגזן – רגז כל הזמן,
הפטפטן – פטפט כל הזמן,
והתם – ישב סתם.

אז יורדת עלמה,
יעלה צהבהבה,
ימיה מלאו, כן תישיר צעדה.
ביד האישה הייתה תולעת,
אך העורבים לא יכלו לדעת.
כל השלשה החלו להתווכח,
ולא חשבו שבא אורח,
עורב אחר, חכם יותר,
חטף את התולעת
ועף – לאן –
הם לא יכלו לדעת.

(מתקופת לשון, תרגיל בכתיבה, כיתה ז')

שיר לרבין

אני מאמינה ויש עוד מאמינים
שיש בעולם יש אלוהים.

אני מאמינה ויש עוד מאמינים
שהמתים לשמים עולים.

וגם רבין ראש הממשלה
כבר לשמים עלה ושם הוא שומר
ולאלוהים לעשות שלום עוזר.

אך אנחנו כאן
מחכים מחכים ומחכים
שתחזור אבל זה לא עוזר
אתה נשאר שם ושומר.

שלום לך רבין
שלום חבר.

(נכתב ביום השנה להרצחו, מכיתה ו')

שיר לעץ

למה להיות עץ?
אם אפשר לנוע ולהתרוצץ,
ללכת, לעמוד,
ולרוץ עוד ועוד.
כך אמר העץ,
עקר שורשיו ויצא,
זז והתנועע כמו שרצה,
רץ והשתולל
עד רדת הליל.

(מלימודי הצומח, כיתה ה')

שיר מולדת

במעלה ההר עם תרמיל ומקל
יצאנו אנו לטייל,
טפסנו על הרי אילת הגבוהים,
מנוף שומם וקרח
צפינו על בקעת הירח,
משם מובן מאליו
ראינו את הרי מואב.
פתאום נגלה אלינו עמק הערבה
שומם, צנוע ומלא ענווה.

(מתקופת מולדת, כיתה ד')

שירו של פריס להלנה

הו הלנה, היפה בנשים
כל הגברים בך מתאהבים,
הו הלנה היפה מכולם
את היפה בכל העולם,
הו הלנה, ליבי הוא לך
אבוא לארצך ואקח אז אותך,
הו הלנה, הבטיחי לי אותך
אז לך לא אכפת אם אחטוף אותך !!

(משיעורי היסטוריה, כיתה ה')

תקווה ויאוש

תקוות הגבירה לשוב אהובה –
מול יאוש האומלל המחכה לגורל,
אכזריות הלוחם המכה באויביו –
מול עדינות ורגישות משורר מאוהב,
התלהבות של תלמיד היוצא משיעור –
מול אדישות המורה בפיו הפעור.

(תרגיל כתיבה, תקופת סגנון, כיתה ח')

האינסוף...

האינסוף,
ערפל לא-נמוג
לבן כשלג.
האינסוף,
ים בלי-חוף
דמעות של מלח.
האינסוף,
שדה חיטה צהוב
הנע ברוח.

(מתקופת סגנון, עבודה על דימויים, כיתה ח')

תקווה ויאוש

ילד ישב מתחת עץ האגס,
היה מיואש עד כלות.
את דמעותיו שפך ושפך,
לא חדל הוא לבכות.

התקרבה ילדה בשמלה לבנה
לבנה כפרחי הלילך,
את דמעותיו הגדולות מחתה

והיאוש מלבו פרח.

(תקופת סגנון, מכיתה ז')

סיכום תקופה

אם תקופה זו, נדמית לשושן, שושן זה שונה הוא מידידין השושנים.
שושן זה מלא היה בשמחה, ויופי. אולם פריחתו מהירה הייתה ונגמרה טרם עת.
מזיו השושן נהניתי רבות, ולו ירבו כמוהו בשנים הבאות!

(סיכום תקופת לשון וסגנון, מכיתה ח')

שיר העונות

קיץ:

הקיץ היה חם
ברקיע השמש להטה
הלכנו יחדיו אל הים
מערבולת אותנו סחפה –
צללנו למעמקי העולם.

סתיו:

זהו סיפור על סתיו
עם תחילת השלכת,
בכרם מבשיל הענב
אותך ראיתי הולכת –
לבנה וזקופה כחצב.

חורף:

בחורף ירד הגשם
תיפול על העץ תרדמה,
דומם יקפא הפלג
דובים יכנסו למערה –
אפלה ושחור בחלד.

(מתוך לימודי לשון – הזמנים, מכיתה ו')

שירי טוקה

את ימי חיי
למה אוכל להמשיל?
לספינה אחת
המפליגה עם שחר
מבלי להותיר עקבות.

דומה אהבתי לבאר עמוקה,
שואבת בת הכפר ממימי הבאר,
דולה ושואבת
ואין הבאר חדלה מימיה.

(שירים יפניים, מתקופת גיאוגרפיה, כיתה ח')

האביב

באביב הכל פורח
וסביב מאד שמח,
בגן העץ צומח
מעליו השיר קולח.

שמש במרום זורחת
את קרניה היא שולחת
ונורית קטנה פורחת –
זו תהיה שנה מוצלחת.

על גבעות ועל הרים
כבר פורחים אלפי פרחים,
הפרחים קוראים אלי:
מתי, מתי תבוא אלי?

(מתקופת טבע, כיתה ד')

האביב

האביב בא, היגיע
נצא לשדות ונריע,
השמש ברום הרקיע
עוד מעט הקיץ יגיע.

בפרחים שדות צבועים
הילדים באים, קוטפים,
את הארץ מקשטים
בזרי אביב גדולים.

פורחים כבר סביון ועירית,
חרצית, נורית וכלנית,
מלאים בשמחה חרישית
הם נותנים הרגשה אביבית.

(תקופת טבע, מכיתה ה')